

МОНГОЛ УЛС-ЕВРОПЫН ХОЛБОО: ИЖ БҮРЭН ТҮНШЛЭЛ ӨӨД

Д.Уламбаяр¹

Удиртгал

Өнөөдөр интеграцийн байгууллагуудын дотор Европын Холбоо (ЕХ) гол байр суурь эзлэх боллоо. Өрнөд Европын өндөр хөгжилтэй 15 орныг эгнээндээ нэгтгэсэн ЕХ 50 гаруй жилийн ололт, амжилт, ээдрээ бартаатай замыг туулж өнөөгийн дүр төрхийг олжээ. Ийм холбоо бий болно гэдгийг тухайн цагтаа хэн ч төсөөлөөгүй юм. Тус холбооны үндсийг тавихад идэвхитэй үүрэг гүйцэтгэж, дэмжиж тусалсан АНУ ч урьдчилан харж чадаагүй нь үнэн билээ.

Хэдийгээр Европын нэгдлийн үзэл санаа дундад зууны үеэс үүсэлтэй ч дэлхийн II дайны дараа л жинхэнэ ёсоор эрчээ авчээ. Европыг сэргээн босгох зорилгоор 1946 онд У.Черчилль “Европын Зөвлөлийн” тухай саналаа дэвшүүлсэн нь 1947 онд НҮБ-ын Эдийн Засаг, Нийгмийн Зөвлөлөөс Европын Эдийн Засгийн Комиссыг байгуулахад хүргэжээ. Улмаар 1948 онд Бельги, Нидерланд, Люксембург гурав Бенилюкс-ийн /Benelux/ Гаагын Гэрээгээр Гаалийн Холбоог, 1951 оны Парисын Хэлэлцээрээр Европын 6 орон (Бельги, Франц, Герман, Итали, Люксембург болон Нидерланд) Европын Нүүрс, Гангийн Хамтын Нийгэмлэг, 1957 онд Ромын Гэрээгээр (үүнтэй нэгэн зэрэг Евроатомын нийгэмлэг байгуулагдсан) Европын Эдийн Засгийн Хамтын Нийгэмлэг (ЕЭЗХН) байгуулахаар (энэ гэрээнд 1973 онд Англи, Дани, Ирланд, 1981 онд Грек, 1986 онд Испани, Португал, 1995 онд Финлянд, Швед, Австри нэгдсэн) шийдвэрлэж, энэхүү интеграцийн үйл явц алсдаа 1992 оны Маастрихтын Гэрээгээр Европын Холбоо болон өргөжихийн торгон эх болсон байна.

Өрнөд Европын эдийн засгийг сэргээн босгоход чиглэсэн АНУ-ын Маршаллын төлөвлөгөөг ч онцлон тэмдэглэх хэрэгтэй. 1949-1952 оны хооронд Өрнөд Европын 17 оронд хэрэгжсэн 13 тэрбум долларын өртөг бүхий (одоогийн ханшаар 250 орчим тэрбум ам. доллар) Маршаллын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх эрхзүй, зохион байгуулалтын механизмийг 1948 онд Европын Эдийн Засгийн Хамтын Ажиллагааны Байгууллага нэртэйгээр үүсгэн байгуулжээ. Төлөвлөгөө амжилттай хэрэгжиж, Өрнөд Европын орнуудын эдийн засаг сэргэн бэхжих явцад тэрхүү байгууллагыг өөрчлөн 1960 онд Эдийн Засгийн Хамтын Ажиллагаа, Хөгжлийн Байгууллага (Organization for Economic Co-operation and Development/OECD) болгон үйл ажиллагааны зорилго, агуулга, хүрээг нь өргөтгөсөн байна.

ЕХ-той нягт хамтран ажилладаг, Парис төвтэй тэргүүлэх эдийн засагтаа 30 гаруй орнуудыг өөртөө нэгтгэсэн OECD посткоммунист улсуудтай хамтран ажиллах Төвийг 1991 онд

¹ Доктор(Ph.D)

байгуулж, төвлөрсөн төлөвлөлтөөс зах зээлийн эдийн засагт шилжиж буй орнуудад (а. Төв ба Дорнод Европын орнууд; б. ТУХН-ийн гишүүн орнууд ба Монгол Улс) техникийн туслалцаа үзүүлэх зорилготой байв. Монгол Улс OECD-гийн Шинэ тулгар зах зээлийн эдийн засгийн чуулганы хөтөлбөр (ENEF), Шилжилтийн эдийн засгийн хөтөлбөрт (TEP) хамрагдан амжилттай хэрэгжжээ. OECD-гийн 2011 оноос “Төв Азийн орнуудын өрсөлдөх чадвар ба хөрөнгө оруулалт” санаачлагад Монгол Улс хамрагдаад байгаа юм.

Английн санаачлагаар 1960 онд Стокгольмын конвенцид гарын үсэг зурснаар Европын чөлөөт худалдааны нийгэмлэг (European Free Trade Association) байгуулагдсан нь ЕЭЗХН-тэй эдийн засгийн тэнцвэрийг буй болгох, аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүнийн салбарт чөлөөт худалдааг хөгжүүлэх зорилготой байсан бөгөөд анхны гишүүд нь Англи (1960-1972), Швед (1960-1994), Норвеги, Швейцари, Дани (1960-1972), Австри (1960-1994), Финлянд (1961-1994), Исланд (1970), Португаль (1960-1985) улсууд байв. ЕЭЗХН 1991 оны 10 дугаар сард ЕЧХН-тэй “Европын эдийн засгийн орон зай” байгуулах тухай хэлэлцээрт гарын үсэг зуржээ.

Өнөөдөр Швейцари (Швейцари 1992 оны 5 дугаар сард ЕХ-нд нэгдэх зорилгоор хэлэлцээр байгуулан мөн оны 12 дугаар сард, түүнчлэн 2001 оны 3 дугаар сард “Европын зүгт, тиймээ” лоозунгийн дор бүх нийтийн санал асуулга явуулсан боловч унажээ), Норвеги (1962, 1967 онд элсэх боломжтой байсан боловч Францын хоригоос болж, 1972, 1992 оны хоёр удаагийн бүх нийтийн санал асуулгаар мөн унасан, гол нь ЕХ-ны загас агнуурын нэгдсэн бодлого саад болдог ажээ. Гэвч Норвеги нь ЕХ-нд жил бүр 180 сая еврогийн хандив өргөдөг байна), Исланд (2008-2009 оны дэлхийн санхүү, эдийн засгийн хямралын улмаас 2009 оны эхээр ЕХ-нд өргөдлөө өгсөн бөгөөд 2012 онд элсэх магадлалтай), Лихтенштейн (Швейцари элсвэл Лихтенштейн шууд элсэх ажээ) улсууд ЕЧХН-ийн гишүүн бөгөөд ЕХ-нд гишүүнээр элсэх сонирхолтой байгаа юм.

Монгол улс ЕЧХН-тэй Хамтын ажиллагааны хамтарсан Тунхаглалд 2007 оны 6 дугаар сард гарын үсэг зуржээ. Улмаар 2008 оны зун Монгол улс, ЕЧХН хоорондын Хамтарсан хорооны Анхдугаар хуралдааныг Улаанбаатар хотноо амжилттай зохион байгуулав.

ЕХ өнөөдөр 500 сая хүн амтай, нэг хүнд ногдох ҮНО-ийн (Gross National Income)* дундаж нь 40.000 ам. долларт хүрч, худалдааны нийт эргэлтээрээ дэлхийд 1 дүгээр байранд ордог, дэлхийн нийт үйлдвэрлэлийн 30,1 хувь буюу 18,8 их наяд ам. долларын ҮНО 2009 онд үйлдвэрлэсэн нь 25,4 хувийг [1] үйлдвэрлэдэг АНУ-ын урьд нэгэнтээ гарч дэлхийд 1 дүгээрт орох үзүүлэлт болов. ЕХ дэлхийн хүчирхэг эдийн засагтай 19 улсын хамт G-20-г бүрдүүлж, дэлхийн үндэстэн дамнасан шилдэг 500 корпорацийн 170 нь ЕХ-ных байна².

ЕХ-г байгуулах тухай 1987 оны 7 дугаар сард хүчин төгөлдөр болсон Мадридын Нэгдсэн Европын (Single European Act) баримт бичиг болон Маастрихтын 1992 оны Гэрээний дагуу ЕХ нь нэгдсэн парламент, нэгдсэн гадаад бодлого, аюулгүй байдал, нэгдсэн зах зээл, нэгдсэн валют-еврогийн бодлогыг хэрэгжүүлж (Евро бүсэд 1999 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс Итали, Герман, Испани, Португал, Грек, Финлянд, Австри, Люксембург, Нидерланд, Бельги, Франц, 2007 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс Словения, 2008 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс Кипр, Малта, 2009 оноос Чех, Словак 2011 оноос Эстони нэгдсэн) эхэлсэн нь ЕХ дэлхийн эдийн засагт төдийгүй улс төр, аюулгүйн байдлын салбарт чухал нөлөө үзүүлж чадахуйц олон улсын харилцааны томоохон субъект болохыг харуулж байна.

² 2002 оноос ОУВС, Дэлхийн банк ҮНБ (үндэсний нийт бүтээгдэхүүн)-ийг шинэ аргачлалаар ҮНО гэж нэрлэхээр болжээ.

ЕЭЗХН-ийн эх газрын бүсэд орших орнуудын иргэд чөлөөтэй, визгүй зорчих Франц, Герман, Бенилюксын орнуудын 1985 оны 6 дугаар сарын Шенгений (Люксембургийн хот) хэлэлцээр (Schengen Agreement). 1995 оны 3 дугаар сард хүчин төгөлдөр болсон чөлөөтэй зорчих, шилжих нэгдсэн визийн журмын тухай Шенгений конвенци (1995 онд хэлэлцээрт Итали, Испани, Португаль, Грек, 2001 онд Дани, Австри, Финлянд, Швед нэгдсэн), 1999 оны 5 сард хүчин төгөлдөр болсон ЕХ-ны Амстердамын Гэрээ ч чухал үе шат болов. [2]

2007 оны 12 дугаар сарын Люсембургийн уулзалтаар ЕХ-ны 8 улс Польш, Чех, Унгар, Эстони, Латви, Литва, Словак, Словени нь Шенгенийн бүсэд нэгдэн найман орны хил дээр паспорт, гаалийн хяналтыг 2008 оны 3 дугаар сарын 30-наас цуцлав. 2007 оны 12 дугаар сард тэнгисийн болон хуурай замын бүх хилийг үндсэнд нь нээсэн байна. Шенгенийн хэлэлцээрт өдгөө ЕХ-ны 22 улс, холбооны гишүүн бус Исланд, Норвеги хоёр орон нэгдээд байгаа бөгөөд 2008 оны 12 дүгээр сард төвийг сахисан Швейцари улс нэгдэв. ЕХ-ны гишүүн Их Британи, Ирланд, Кипр, Болгар, Румын таван улс одоогоор Шенгенийн бүсэд нэгдээгүй байна.

ЕХ-ноос шинээр байгуулахаар тохироод буй гэрээний дагуу дипломат албыг хөнгөвчлөх бодлогын хүрээнд ЕХ-ны гишүүн орнуудын Хамтарсан Консулын газруудыг байгуулахаар төлөвлөж байгаа ажээ. Үүний эхний алхам болгож гишүүн орнуудын ДКТГ цөөн байгаа аль нэг гуравдагч оронд Хамтарсан Консулын газрыг туршилтын журмаар байгуулан ажиллуулах төслийг 2008 оноос хэрэгжүүлж эхлээд байна. Төслийг 2009 онд дүгнэж, зохион байгуулалтын хувьд юунд анхаарах, зардлыг хаанаас хэрхэн гаргаж байх зэрэг асуудлыг тодруулсны дараа бусад орнуудад байгуулах асуудлыг шийдэж эхлээд байгаа ажээ. АНУ, ОХУ, БНХАУ-д ЕХ, түүний бүх гишүүн орон Суурин Төлөөлөгчийн газар болон ДТГ-тай, 17 улсад зөвхөн аль нэг гишүүн орон дипломат буюу консулын төлөөлөлтэй, 18 улсад төлөөлөлгүй байгаа юм.

ЕХ 1997 оны Амстердамын Гэрээгээр удирдлагын Гурван тулгуурт зарчмыг батлав. Энэ нь нэгд, Европын Хамтын Нийгэмлэгийн Дотоод зах зээл, Валютын Холбооны нэгдсэн бодлого, Евроатомын үйл ажиллагааг шийдвэр гаргах Хамтын Нийгэмлэгийн аргазүйн зарчмаар, хоёрт, Хамтын Гадаад хэрэг, Аюулгүйн Бодлогыг Засгийн газар хоорондын шийдвэр гаргах зарчмаар, гуравт, Эрүүгийн үйл ажиллагаанд улс төр, хууль, эрхзүйн хамтын ажиллагааг Засгийн газар хоорондын өргөн хэмжээнд шийдвэр гаргах зарчим эдгээр болно.

Түүнчлэн Европын аюулгүй байдал, хамтын ажиллагаанд 1990 онд Парист тунхагласан “Шинэ Европын Харти”, 1992 онд Хельсинкид гаргасан “Өөрчлөлтийн Үеийн Сорилтууд” гэдэг баримт бичиг нь онцгой байр суурь эзэлдэг.

Монгол улс нь Европын аюулгүй байдал, хамтын ажиллагааны байгууллагын (Organization for Security and Co-operation in Europe – OSCE/ЕАБХАБ) үзэл санаа, үндсэн зарчмуудыг дэмжиж, 2004 оны 12 дугаар сард ЕАБХАБ-тай хамтран ажиллах түнш орны статустай (Partner for Cooperation) болсон юм. Монгол Улсын Гадаад хэргийн сайдын урилгаар ЕАБХАБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга ноён Марк Перрин де Бришамбаут 2006 оны 10 дугаар сард Улаанбаатарт айлчилжээ. Монгол Улс тус байгууллагатай хүний эрх, ардчилал, эрхзүйт төрийг бэхжүүлэх, эдийн засаг, байгаль орчны аюулгүй байдлыг хангах, зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэх зэрэг чиглэлээр хамтын ажиллагаагаа хөгжүүлэх зорилтыг хэрэгжүүлэхэд Ерөнхий нарийн бичгийн даргын айлчлал чухал түлхэц болсон байна. 2010 оны 3 дугаар сард Монгол Улсын Ерөнхий сайд С.Батболд Австрийн нийслэл Венад айлчлах үеэрээ ЕАБХАБ-ын Ерөнхий нарийн

бичгийн дарга Марк Перрин де Бришамбауттай уулзахад ЕАБХАБ-ын тэргүүн Европ-Азийг холбосон транзит тээвэрлэлтэд Монголыг «газрын гүүр» болгох санал, төслийг бүрэн дэмжинэ гэжээ.

ЕАБХАБ-ын ҮII дээд уулзалт Казахстаны нийслэл Астана хотноо 2010 оны 12 дугаар сард болж, тус байгууллагын гишүүн 56 улс, түнш 12 улсын төр, засгийн тэргүүн, Гадаад хэргийн сайд, НҮБ зэрэг олон улсын 67 байгууллагын удирдагчид оролцоход Монгол Улсын Их Хурлын дэд дарга Г.Батхүү тэргүүтэй төлөөлөгчид оролцжээ. ЕАБХАБ-ын дээд уулзалт 1999 онд Турк улсын Станбул хотноо чуулснаас хойш 11 жилийн дараа тус байгууллагыг 2010 онд тэргүүлж буй Казахстан улс өөрийн оронд ийнхүү анх удаагаа зохион байгуулсан ажээ.

2003 оны 6 дугаар сард ЕХ-ны Парламент анх удаа өөрийн Үндсэн хуулийн төслийг хэлэлцсэнээс гадна нэгдсэн зэвсэгт хүчинтэй болох асуудал ч тавигдаж байна.

Түүнчлэн 2004 оноос Монгол Улсын уламжлалт түнш Төв ба Зүүн Европын 8 орон (Чех, Унгар, Латви, Литва, Эстон, Польш, Словак, Словени), Газрын Дундад Тэнгисийн арлын Мальт, Киприйн Грекийн хэсэг ЕХ-нд гишүүнээр нэгдэх бодит үйл явц эхлэв. Үүнд ЕХ-ны 2000 оны 6 дугаар сарын Хельсинк, 2000 оны 12 дугаар сарын Копенхаген, 2003 оны 4 дүгээр сарын Афинийн дээд уулзалт чухал түлхэц болов. ЕХ-ны 2006 оны 9 дүгээр сарын Брюсселийн дээд уулзалтаар Румын, Болгар хоёр улс 2007 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс ЕХ-ны бүрэн эрхт гишүүн болох асуудал шийдэгдэв. Холбооны хүрээ өргөгжснөөр 15 байсан гишүүн орны тоо 27 болж, Холбооны нийт хүн ам 500 саяд хүрч байгаа нь АНУ, ОХУ-ын хүн амын нийлбэрээс давж байгаа юм. Монгол Улсын уламжлалт, найрсаг харилцаатай Дорнод Европын орнууд ЕХ-нд элссэн нь Монголын экспортын зах зээлийг өргөжүүлж, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх, Холбоонд Монгол Улсыг дэмжигчдийн хүрээг өргөжүүлж байгаа юм.

Одоогийн байдлаар Турк 1987, хуучнаар ХБНСЮУ-ын бүрэлдэхүүнд байсан баруун Балканы хойгийн Хорват 2003, БН Македони 2004, Монтенегро 2008, Албани, Босни-Герцеговини 2009 онд тус тус (Серб, Косово өргөдөл өгөх бэлтгэлээ хангаж байгаа ажээ) ЕХ-нд өргөдлөө өгөөд байгаа боловч авч хэлэлцэгдээгүй байна. 80 сая хүн амтай Турк улс ЕХ-нд нэгдлээ гэхэд л лалын ертөнцийн шинэ асуудал гарч ирэхээр байгаа юм.

ЕХ-ны 2007 оны Лиссабоны гэрээний дагуу Холбооны Зөвлөлийн байнгын Ерөнхийлөгч Херман фон Ромпуй, Холбооны Дэд Комиссар, Гадаад хэрэг, Аюулгүйн бодлогын Дээд Төлөөлөгч хатагтай Катерин Аштон нарыг 2009 оны 12 дугаар сард анх удаа сонгож, 2010 оны эхнээс гэрээ хүчин төгөлдөр болов. Эндээс үзэхэд ЕХ шинэ гишүүдээр эгнээгээ тэлж, дотоод, гадаад тив дамнасан интеграцчиллыг гүнзгийрүүлж, өөрийн байр суурийг улам бэхжүүлж байгаагаас тодорхой харагдаж байна.

ЕХ 1996 онд АСЕМ (Asia-Europe Meeting), 2002 онд АФЕМ (Africa-Europe Meeting), 1999 онд Рио де Жанейрогийн уулзалтаас Латин Америкийн орнуудтай чөлөөт худалдааны хэлэлцээр, 1990 онд АНУ-тай Трансатлантикийн Харти, 1992 онд НАФТА-тай Трансатлантикийн Чөлөөт худалдааны хэлэлцээр, 1991 онд Японтой тусгай хэлэлцээр, хамтарсан тунхаглалд гарын үсэг зуржээ. Энэ нь Хойд Америк, ЕХ, Японы гурван талт төвийг (towards trilateralism) бэхжүүлэхэд чиглэгдэж байгаа юм.

1975 оноос аж үйлдвэржсэн, ардчилсан орнуудын төр засгийн тэргүүнүүд дотооддоо болон дэлхий дахинд тулгамдсан эдийн засаг, улс төрийн даяар асуудлуудыг хэлэлцэж шийдвэрлэхээр

жил бүр хуран чуулдаг уламжлал тогтжээ. 1975 оны 11 дүгээр сард Францын нийслэл Парисын ойролцоо Рамбуйе шилтгээнд болсон анхны дээд уулзалтад АНУ, Англи, Герман, Итали, Франц, Япон зэрэг зургаан орон оролцжээ. Улмаар 1976 оны Пуэрто Рикод болсон Сан Хуаны дээд уулзалтаар Канадыг нэгтгэснээр Их долоогийн бүлэг бий болж, 1977 оны Лондоны уулзалтаар ЕЭЗХН-ийг өөртөө нэгтгэж хүрээгээ тэлсэн нь олон талт дипломат ажиллагааны шинэ хэлбэр болов.

НҮБ-ын Европын Эдийн Засгийн Комисс бүр 1975 онд ЕЭЗХН-д (ЭЗХТЗ-тэй нэгэн зэрэг) НҮБ-д ажиглагчийн статусын эрхийг олгосон юм.

ЕХ 1995 оны 11 дүгээр сард Европ-Газар дундын тэнгисийн Холбоог байгуулах төсөл боловсруулсан бөгөөд улмаар 2005 оны 11 дүгээр сард ЕХ, Газар дундын тэнгисийн 25 орны анхны дээд уулзалт Испанийн Барселон хотноо болж “Euromedia” Барселоны Тунхаглал хэмээх баримт бичгийг батлан гаргаснаар 2010 он гэхэд Газар дундын тэнгисийн сав нутагт Чөлөөт худалдааны бүс байгуулахаар шийдвэрлэв.

2006 оны 5 дугаар сард Сочи хотноо болон 2009 оны 12 дугаар сард Стокольмд болсон ЕХ-ОХУ-ын дээд уулзалт, 2006 оны 6 дугаар сард Вена хотноо болсон ЕХ-АНУ-ын дээд уулзалтаас харахад глобаль бодлого явуулж байгаа нь тодорхой болов.

2008 оны 6 дугаар сард Францын Ерөнхийлөгч Н.Саркозий ЕХ, Хойд Африкийн орнуудын хооронд Чөлөөт худалдааны бүс байгуулах шинэ санал дэвшүүлсэн юм.

2007 оны 3 дугаар сард ЕХ-ны 27 гишүүн орон Ромын гэрээнд гарын үсэг зурсны 50 жилийнхээ түүхийг нэгтгэн дүгнэж, Берлиний Тунхаглалд гарын үсэг зуржээ.

1994 оны 7 дугаар сард ХБНГУ-ын санаачлагаар Европын Комисс *Шинэ Азийн стратеги өөд* (Towards a New Asia Strategy) бодлогын үзэл баримтлалаа анх удаа боловсруулж гаргасан нь нэн чухал ач холбогдолтой үйл явдал байв. [3] 1994 оны 12 дугаар сарын ЕХ-ны Ессений дээд уулзалт дурдсан баримт бичгийг бүрэн дүүрэн дэмжжээ. Үүний үр дүнд АСЕАН-ЕХ-ны дээд уулзалт анх удаа 1996 онд Тайландын нийслэл Бангкок хотноо болсноор тив дамнасан интеграцийн хамтын ажиллагааны байнгын механизм АСЕМ буй болж АСЕМ- II 1998 онд Лондонд, АСЕМ - III 2000 онд Сөүлд, АСЕМ- IV 2002 онд Конпенхаген хотноо хуралдлаа. АСЕМ-V 2004 онд Ханой, АСЕМ-VI 2006 онд Хельсинк, АСЕМ-VII 2008 онд Бээжин, АСЕМ-VIII 2010 онд Брюссель хотноо тус тус болов.

ЕХ-ны Шинэ Азийн бодлогын үзэл баримтлал нь Ази, Номхон далайн бүс нутгийн эдийн засгийн хөгжилд идэвхтэй хариу өгөх шаардлага байгааг тодорхой харуулсан юм. Зүүн Хойд, Зүүн Өмнөд, Төв Ази гэсэн бүтэцтэй ЕХ-ны Азийн бодлого нь дурьдсан бүс нутгийн хөгжлийн үйл явцтай нийцэж байхын зэрэгцээ тодорхой улс орон, тухайн нөхцөл байдал бүрийн шаардлагад тохирч харилцан адилгүйгээр тодорхойлогдоно гээд Европын интеграцчилалын хүрээнд Атлантын болон Их 8-ын түншүүдтэйгээ нэгдсэн байр суурь баримтлана гэжээ. *Зүүн Хойд Азийн Япон, БНСУ, Монгол нь ардчилсан улсууд бөгөөд Орос, Хятадын дунд “онцгой” геополитикийн байрлалтай ардчилсан Монгол Улсын бие даасан гадаад бодлого явуулахад нь дэмжлэг үзүүлнэ* гэж онцлон заасан байна. [4]

Европын Комисс 1994 оны баримт бичгийг баяжуулж, 2001 онд *Европ-Ази: Өргөн хүрээтэй Түншлэлийн Стратегийн үндэс* (Europe and Asia: A Strategic Framework for Enhanced Partnership) хэмээх Шинэ Мянганд Европ-Азийн харилцаа, хамтын ажиллагааны түншлэлийн иж бүрэн,

цогц бодлогыг шинээр боловсруулан гаргаж, түүнд хоёр тивийн хамтын ажиллагааны чиглэлийн талаар тодорхой томъёолсон бөгөөд түүнд Монгол Улсыг Сингапурын хамт нэг бүлэгт оруулсан байна.[5]

ЕХ 1998 онд боловсруулсан “Хятадтай иж бүрэн түншлэлийг бий болгох нь” бодлогын баримт бичгээ баяжуулж, 2003 оны 10 дугаар сард “Түншлэлийг гүнзгийрүүлэх нь: ЕХ-Хятадын харилцаан дахь нийтлэг эрх ашиг ба асуудлууд” гэсэн бодлогын шинэ баримт бичгийг батлан гаргасан юм. 2007 оны 11 дүгээр сард Бээжин хотноо болсон Хятад-ЕХ-ны Х удаагийн дээд уулзалтаар олон чухал асуудал хэлэлцээний дотор 1985 оны “Худалдаа, эдийн засгийн талаар хамтран ажиллах хэлэлцээр”-ийг шинэчлэн, “Түншлэл, хамтын ажиллагааны хэлэлцээр” байгуулах талаар хэлэлцэж байгаа ажээ.[6]

ЕЭЗХН (ЕХ) Африк, Карибын тэнгисийн сав, Номхон далайн (ACP-Africa-Caribbean-Pacific group) хөгжиж буй 46 орнуудын экспортыг дэмжих үндэсний нэн тааламжтай нөхцөл, хөгжлийн тусламж үзүүлэх зорилгоор тав, таван жилээр сунгагдах Конвенцийн анхныхыг 1975 оны 2 дугаар сард Того улсын Ломе хотноо баталжээ.[7] Ломейн конвенцийн хоёр дахь нь 1979 оны 10 дугаар сард, гурав дахь нь 1984 оны 12 дугаар сард, дөрөв дэх нь 1989 оны 11 дүгээр сард тус тус батлан хэрэгжжээ. ЕХ Ломейн конвенцийг үргэлжлүүлэн 2000 оны 6 дугаар сард Бенин улсын Котоноу хотноо Котоноугийн хэлэлцээрийг (Cotonou Agreement) батлан хэрэгжүүлж байгаа нь [8] Монгол Улсад ач холбогдолтой болж байгаа юм.

ЕЭЗХН 1971 оны 7 дугаар сарын 1-нээс хөгжиж буй орнуудад худалдааны Хөнгөлөлтийн Ерөнхий Системийг (Generalized System of Preferences GSP) хэрэгжүүлж эхэлсэн бөгөөд 2005 оны 7 дугаар сараас ардчилал, сайн засаглал, зах зээлийн эдийн засгийг тууштай дэмжигч хөгжиж буй 16 оронд нэмэлт Худалдааны хөнгөлөлтийн шинэ системийг (GSP+) хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд Монгол Улс үүнд 2005 оноос 2011 он хүртэл хамрагдсан, харин 2016 он хүртэл сунгах чиглэлээр ажиллах шаардлагатай. [9] Шинэ хөнгөлөлтөөр Монгол Улс ЕХ-ны зах зээл дээр 7200 нэр төрлийн бараа, бүтээгдэхүүнийг гаалийн татваргүй гаргах эрхтэй боловч Европын стандартыг хангаж чаддаггүй учраас боломжийг дүүрэн ашиглаж чадахгүй байгаа юм.

Түүнчлэн ЕХ төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгаас зах зээлийн эдийн засгийн тогтолцоо, ардчилалын замд шилжсэн ТУХН-ийн орнууд болон Монгол Улсын хөгжлийг дэмжихэд зориулан ТАСИС (Technical Assistance for Commonwealth of Independent States) хөтөлбөрийг 1991 оноос боловсруулан хэрэгжүүлсэн билээ. Зөвхөн 1991-1994 оны эхний 4 жилд 2000 төсөлд 1,757 сая экюг зарцуулсан ажээ.[10] Монгол Улс энэ хөтөлбөрт 1994 оноос 2006 он хүртэл хамрагдаж 90 сая ам. долларын тусламж авчээ.

ЕХ Зүүн Хойд Ази, ялангуяа Солонгосын Хойгын аюулгүй байдалд анхаарлаа хандуулж 1998 онд Солонгосын хойгийн эрчим хүчний хөгжлийн байгууллагад (Korean Peninsula Energy Development Organization-KEDO) гишүүнээр элсч, 2001 онд Шведийн Ерөнхий сайдаар тэргүүлсэн ЕХ-ны төлөөлөгчид Пёнъянд айлчлав. 2000 оноос Итали улс харилцааг хэвийн болгох үйл явцыг эхлүүлж, ЕХ-ны Өрнөдийн 15 улсаас 13 нь БНАСАУ-тай харилцаагаа сэргээсэн нь Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдалд ач холбогдолтой болов.

ЕХ олон улсын бодлогыг бүтээгч төдийгүй, тү үнийг тээгч нь, бас хэрэглэгч нь юм. Үндэсний тусгаарлагдмал үзлийг Европын интеграциар даван туулснаар ЕХ-ны гишүүн орнуудын тогтвортой байдал, хангалуун амьдралын хэмжээ урьд байгаагүйгээр дээшилжээ.

Орчин үеийн ЕХ нь өндөр технологи, боловсронгуй менежмент, маркетинг, төрийн оновчтой зөв зохицуулалт бүхий зах зээлийн эдийн засаг, нэгдсэн парламентын зүгширсэн шийвэр гаргах тогтолцоо, ардчилалыг хөгжлийн чухал стимулятор болгож чадсан интеграцийн бодит биелэл мөн.

2008 оны дундаас эхэлсэн дэлхийн санхүү, эдийн засгийн хямрал ЕХ-ны гишүүн орнуудыг тойрч гараагүй бөгөөд ялангуяа Грек, Португаль, Испани, Ирланд, Дорнод Европын зарим оронд хүндхэн тусч ЕХ-г “EU: Global Security Actor or Paper Tiger?” хэмээн тодорхойлж, ЗХУ шиг удахгүй задрана гэж бичиж байсан боловч түр зуурын бэрхшээлийг амжилттай даван туулах чадавхитай гэдгээ харуулж байгаа билээ.

1980-аад оны сүүлээс ЗХУ-д өрнөсөн улс төрийн шинэ сэтгэлгээ, өөрчлөн байгуулалт Төв болон Зүүн Европын социалист орнуудад нөлөөлсөн нь “Европ-нийтийн орон гэр” үзэл санааг дахин дэвшүүлэн тавих нөхцөлийг бүрдүүлсэн юм. Энэ үйл явц ч ЕЭЗХН, ЭЗХТЗ-ийн хооронд албан ёсны харилцаа тогтоох шимтэй хөрс нь болсон байна. Анх 1973 онд ЭЗХТЗ-ийн Ерөнхийн нарийн бичгийн дарга ЕЭЗХН-ийн Зөвлөлийн Дээд Комиссартай Копенхаген хотод уулзаж хоёр байгууллагын хооронд албан ёсны хэлэлцээ хийж эхлэхийг санал болгож байжээ. 1976 онд хоёр тал хамтран ажиллах тухай гэрээний өөр, өөрсдийн төслийг үйлдэж, санал солилцсон боловч тодорхой тохиролцоонд хүрч чадаагүй ажээ.

Өөрчлөн байгуулалт эхэлж байсан 1985 онд ЭЗХТЗ-өөс хоёр байгууллагын хооронд яриа хэлэлцээг сэргээх санал тавьсны дараа 1986, 1987 онд шинжээчдийн уулзалт болж, ЭЗХТЗ, ЕЭЗХН-ийн хооронд албан ёсны харилцаа тогтоох тухай тунхаглалын төсөл хэлэлцжээ. Улмаар 1988 он 6 дугаар сарын 25-нд Люксембургт хамтарсан Тунхаглалд гарын үсэг зурснаар хоёр байгууллагын хооронд албан ёсны харилцаа тогтжээ.[11] Үүний дараа хамтын ажиллагааны тодорхой чиглэлүүдээр яриа, хэлэлцээ эхэлсэн байна.

Гэхдээ ЕЭЗХН-ийн удирдлага ЭЗХТЗ*-тэй харилцаагаа өргөжүүлэхээсээ илүү гишүүн социалист орнуудтай хоёр талын харилцааны эрхзүйн үндсийг буй болгож, худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэхэд онцгой ач холбогдол өгч байсан юм. Тиймээс ч 1988 оны 8 дугаар сард ЕЭЗХН, ЗХУ, БНАГУ, Унгар, Болгар, Куба дараахан нь Польш, БНСЧСУ-тай дипломат харилцаа тогтоожээ³. [12]

Европын Холбоо-Монгол Улсын «гуравдагч хөрш» мөн

Гадаад, дотоод орчны өөрчлөлтийн үйл явцтай холбогдон 1980-аад оны сүүлээс Монгол Улсад гадаад харилцааны салбарт багагүй дутагдал оршиж байгааг анх удаа хурц шүүмжилж эхэлсэн билээ. Үүнд: нэгд, Улс орны дотоод амьдралын тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд гадаад харилцааны өргөн боломжийг бүрэн дүүрэн ашиглаж чадахгүй байгаа, *хоёрт*, гадаад улс төр, гадаад эдийн засгийн бодлогын харилцан шүтэлцээ, цогц байдлыг зөв хослуулах, *гуравт*, олон улсын байдал болон гадаад харилцааны асуудалд нарийн судалгаа, дүн шинжилгээтэй хандах явдал дутагдалтай, голдуу тунхаглах, лоозугнох шинжтэй байгааг шүүмжлээд үзэл суртал, бусад ялгааг шалтаг болохгүйгээр өндөр хөгжилтэй Өрнөдийн орнуудтай харилцан ашигтай хамтын

³ Учир нь ЭЗХТЗ бүтэц, зохион байгуулалт, санхүүжилтийн хувьд цаашид оршин тогтнох ирээдүйгүй болсонтой юуны өмнө холбоотой байв. Тэгээд ч социалист систем задарснаар 1991 оны долдугаар сарын 28-нд ЭЗХТЗ-ын гишүүн орнуудын төлөөлөгчид түүнийг татан буулгах тухай Будапештын протоколд гарын үсэг зурсан юм.

ажиллагааг тогтоон хөгжүүлэх нь цаг үеийн бодит байдалд нийцсэн олон улсын харилцааны ирээдүйтэй хандлага болсныг цохон тэмдэглэсэн юм. Монгол Улс 1961 онд НҮБ-ын бүрэн эрхт гишүүн болсон нь Өрнө дахинтай харилцаагаа тогтоон хөгжүүлэх шинэ боломжийг нээсэн хэдий ч, энэ боломжийг дүүрэн ашиглаагүйгээр зогсохгүй хүйтэн дайны улмаас НҮБ-ын индэр эсрэг тэсрэг хоёр системийн үзэл суртлын тэмцлийн талбар болж, Монгол Улс ч түүнд татагдан оролцож эхэлжээ. Харин улс төр, эдийн засгийн харилцаа, хамтын ажиллагаагаа бүх салбарт иж бүрэн хөгжүүлэх боломж жинхэнэ утгаараа «хүйтэн дайны» төгсгөл үед тохиожээ.

Тийнхүү Монгол Улс олон тулгуурт, нээлттэй, үндэсний эрх ашгийг дээдэлсэн, бие даасан гадаад бодлого явуулсан нь Өрнө, Дорнын олон улс, орнуудтай түншлэлийн цоо шинэ харилцааг буй болгов.

Монгол Улсын гадаад харилцаанд буй болсон шинэ хүчин зүйл нь хоёр хөршөөс гадна АНУ, Япон, Өрнөд Европ зэрэг дэлхийн бодлогод шийдвэрлэх нөлөөтэй зонхилох орнууд, ОУБ-ууд шийдвэрлэх үүрэг гүйцэтгэх болсон явдал мөн. Үүний үндсэн уг сурвалж нь Монголд гарсан ардчилсан өөрчлөлт, зах зээлийн эдийн засагт шилжих үйл явц байсан бөгөөд тэдгээр орнууд ч Монгол Улсыг ардчилсан шинэ тогтолцоонд шилжихэд бүх талын дэмжлэг үзүүлэх, нөгөө талд урд, хойд хоёр хөршид нь шилжилтийг амжилттай даван туулж буйг жишээ болгон харуулах давхар зорилго ч агуулж байсныг тэмдэглэх хэрэгтэй.

Энэхүү гадаад, дотоод таатай нөхцөл нь Монгол Улс 1989 оны 8 дугаар сарын 1-нд ЕЭЗХН-тэй дипломат харилцаа тогтоох бололцоог олгожээ. Дипломат яриа хэлэлцээ 1988 оны сүүлчээс Лондон болон Бээжин хотноо эхэлж, ийнхүү бодит биеллээ олсон байна.

1992 оны 1 дүгээр сарын 13-нд батлагдсан Монгол Улсын ардчилсан шинэ Үндсэн хуулийн 10 дугаар зүйлд тус улсын гадаад бодлогын үндсийг «...олон улсын эрхзүйн нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн хэм хэмжээ, зарчмыг баримталж, энхийг эрхэмлэсэн гадаад бодлого явуулна» [13] хэмээн тодорхойлжээ.

Дэлхийд эзэлж буй байр суурь, гүйцэтгэж буй үүрэг нь улам бүр өсөн нэмэгдэж буй ЕХ-той Монгол Улс улс төр, эдийн засгийн харилцаа, хамтын ажиллагаагаа хөгжүүлж ирсэн нь Монгол Улсын үндэсний эрх ашиг, аюулгүй байдалд бүрэн нийцсэн юм.

1994 оны Гадаад бодлогын үзэл баримтлалд тусгайлан заагаагүй боловч “Монгол улсын Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого”-д анх удаа *«Европын Холбоотой иж бүрэн түншлэлийн түвшинд харилцах бодлого баримтлана»* [14], 2010 оны “Монгол улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал”-д *«“Туравдагч хөрш”-ийн бодлогын хүрээнд өндөр хөгжилтэй ардчилсан улсуудтай улс төр, эдийн засаг, соёл, хүмүүнлэгийн салбарт хоёр болон олон талын харилцаа, хамтын ажиллагааг хөгжүүлнэ»* [15], харин 2011 оны “Гадаад бодлогын үзэл баримтлал”-д *«АНУ, Япон, Европын Холбоо... зэрэг өрнө, дорнын улс, холбоотой “гуравдагч хөрш”-ийн бодлогын хүрээнд түншлэлийн харилцаа, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн хөгжүүлэх»-ээр* [16] анх удаа бодлогын хэмжээнд тус тус заажээ.

ЕЭЗХН-тэй дипломат харилцаа тогтоохоос өмнө Монгол улс ЕЭЗХН-ийн гишүүн дийлэнх орнуудтай дипломат харилцаатай байсан хийгээд манай экспорт, импортын нэгдлүүд нийтийн зах зээлийн гишүүн зарим улс оронтой тухайлбал 1960-аад оноос Англи, Франц, ХБНГУ, Итали, Бельги, Австри, 1970-аад оноос Дани, Швед, Финлянд зэрэг улсуудтай худалдаа хийж эхэлсэн нь харилцааг хөгжүүлэх аятай дэвсгэр болсныг тэмдэглэх хэрэгтэй. Гэхдээ 100 гаруй оронтой

дипломат харилцаатай байсан гэхэд дурьдсан улсууд 1990 онд Япон, Швейцарийг оролцуулаад Монгол Улсын гадаад худалдааны нийт эргэлтийн дөнгөж 3,3 хувийг эзэлж, өөрөөр хэлбэл 321,1 сая төгрөг, үүнээс экспорт 107,8 сая, импорт 203,3 сая төгрөг (оны үнээр) болж байсан нь тун ч хангалтгүй үзүүлэлт байв. [17]

ЕХ нь Монгол Улсад ардчилал, хүний эрх, эрх чөлөөг баталгаажуулах, зах зээлийн эдийн засагт шилжих үйл явцыг анхнаас нь дэмжин тусалж мөн Монгол Улсын цөмийн зэвсэггүй статусыг хүндэтгэж ирсэн юм.

1990 оны 7 дугаар сард АНУ-ын Хьюстон хотноо болсон Их долоогийн бүлэг, ЕЭЗХН-ийн жил тутмын дээд уулзалтаас гаргасан улс төрийн Тунхаглалд Монголд өрнөсөн ардчилсан үйл явцыг тууштай дэмжих тухай заалт анх удаа тодорхой тусгагджээ. 1991 оны 7 дугаар сард Лондонд болсон Их долоо, ЕЭЗХН-ийн дээд уулзалтын баримт бичигт Монгол Улсад олон улсын тусламж үзүүлэх талаар заалт орсон юм. Уулзалтад ЗХУ-ын Ерөнхийлөгч М.С. Горбачёв анх удаа урилгаар оролцсоноор 7+1 хэмээх бүтэц бий болжээ. Энэ зөвлөгөөний шийдвэрийг үндэслэн Японы Засгийн газрын санаачлагаар Дэлхийн банктэй хамтран Монголд хандивлагч орнуудын анхдугаар чуулга уулзалт 1991 оны 9 дүгээр сард Токиод зохиогдоход ЕЭЗХН оролцсон юм.

1980-аад оны сүүлч, 90-ээд оны эхнээс социалист систем задран унаж, социалист орнууд хөгжлийнхөө зөв голдрилд орсон нь дэлхийн ялангуяа Европын энх тайван, аюулгүй байдалд ихээхэн чухал ач холбогдолтой байв.

ЕЭЗХН Төв ба Зүүн Европын болон шинээр тусгаар тогтносон улс орнуудыг ардчилал, зах зээлийн эдийн засагт шилжихэд нь онцгой анхаарч, тусламж дэмжлэг үзүүлэх зайлшгүй шаардлагын улмаас тэдэнд техникийн туслалцаа үзүүлэх бие даасан ЕСЕ, АЛА, ТАСИС хөтөлбөрийг 1991 онд буй болгожээ. Хуучин социалист орнуудын нэг болох Монгол Улс төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгаас зах зээлийн эдийн засагт амжилттай шилжиж, ардчилал, хүний эрх, эрх чөлөөг жинхэнэ ёсоор баталгаажуулах бодлого явуулсан нь ЕХ Монгол Улстай харилцаа, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх гол түлхүүр болсон байна. Дурьдсан дээрх хүчин зүйл бол ЕХ Монгол Улстай харилцаа, хамтын ажиллагаагаа хөгжүүлэх зарчмын хувьд чухал үндэслэл байв. Дурьдах гэж буй дараах хүчин зүйл бол ЕХ-ны Монгол Улс дахь бодит сонирхлыг илэрхийлж буй хамгийн чухал бөгөөд алсдаа үлэмж учир холбогдолтой Монгол Улсын геополитикийн байршил юм. ЕХ-ны Комиссарын орлогч Ханс Ван ден Брук Монгол Улсад 1996 оны 9 дүгээр сард анх удаа айлчлах үеэрээ хэлэхдээ: *“Монгол улс геополитикийн чухал байрлалтай тул Европын Холбоо, Монгол улстай харилцаа, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн хөгжүүлэх сонирхолтой байдаг”* гэжээ.[18] Эндээс үзэхэд Орос, Хятадын асар том зах зээлд нэвтрэн орох түшиц газар хэмээн Монгол Улсыг ЕХ сонирхож байгаа нь тодорхой байна. Түүнчлэн Монгол Улс Зүүн Азийн бүс нутгийг ЕХ-той холбож байгаа гүүр гэдгийг тэмдэглэвэл зохино.

Монгол Улс ЕХ-той харилцаа, хамтын ажиллагааг бат бэх харилцан ашигтайгаар хөгжүүлэхийн тулд ЕХ-ны Монгол Улс дахь бодит сонирхлыг бий болгож дэмжих учиртай. Монгол Улсын газарзүйн байрлалын онцлог байдлыг ашиглах боломжийг ЕХ-нд олгохын тулд хөрш хоёр оронтойгоо болон Зүүн Хойд Азийн сав нутагтай дэд бүтцийн сүлжээгээ хөгжүүлэхэд идэвхи санаачлагатай ажиллах шаардлагатай. ЕХ-ноос Монгол Улсад суух суурин төлөөлөгч, доктор Клаус Эберманн хэлэхдээ: *Монгол улсын газарзүйн байрлал нь Европын Холбоог Солонгосын хойгтой холбож байгаа юм* гэжээ.

Монгол Улсаас ЕХ-той хамтран ажиллах ихээхэн ирээдүйтэй өөр нэг суваг бол АСЕМ-д ажиглагч статусаас жинхэнэ гишүүнээр элсэн орох явдал байсан бөгөөд АСЕМ нь Ази-Европын олон талт хамтын ажиллагаа, тив дамнасан интеграцчилалын бодит үйл явц мөн билээ. Монгол Улс 2006 оны АСЕМ-ҮІ Хельсинкийн дээд уулзалтаар жинхэнэ гишүүнээр элссэн юм.

Монгол Улс, ЕХ-ны харилцаа, хамтын ажиллагаа 1989 оноос хойш улс төр, худалдаа, эдийн засаг, хөгжлийн тусламж, бүс нутгийн болон глобаль асуудлын хүрээнд гэсэн нийтлэг үндсэн чиглэлүүдээр хөгжиж байна.

Монгол Улс, ЕХ-ны харилцаа, хамтын ажиллагааг тухайлац улс төр, эдийн засгийн харилцааг иж бүрэн түншлэлийн шатанд гаргахын тулд ЕХ-той *«Түншлэл, хамтын ажиллагааны хэлэлцээр» (Partnership and Cooperation Agreement)* *-ийн талаарх цуврал хэлэлцээг амжилттай дуусгах явдал юм.

Монгол Улс 1997 онд Японтой *“Иж бүрэн түншлэл”*, 2010 онд *“Стратегийн түншлэл”* байгуулах, 1999 онд Турктай *“Иж бүрэн түншлэл”*, 1999 онд БНСУ-тай *“Харилцан нөхсөн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн түншлэл”*, 2006 онд *“Сайн хөршийн найрамдал, хамтын ажиллагааны түншлэл”*, 2003 онд ОХУ-тай *“Сайн хөршийн уламжлалт түншлэл”*, 2006 онд *“Стратегийн түншлэл”*, 2003 онд БНХАУ-тай *“Сайн хөршийн харилцан итгэсэн түншлэл”*, 2011 онд *“Стратегийн түншлэл”* байгуулах урьдчилсан тохиролцоо, 2004 онд Канадтай *“Өргөн хүрээтэй түншлэл”*, 2004, 2005 онд АНУ-тай *“Стратегийн түншлэл”*, 2007 онд Казахстантай *“Өргөн хүрээтэй түншлэл”*, 2008 онд ХБНГУ-тай *“Иж бүрэн түншлэл”*, 2009 онд Энэтхэгтэй *“Иж бүрэн түншлэл”*-ийн харилцааны эрхзүйн баримт бичгүүдийг тус тус байгуулсан хийгээд ЕХ-той *“Түншлэл, хамтын ажиллагааны хэлэлцээр”* байгуулах цуврал хэлэлцээ 2009 оны 9 дүгээр сард эхэлж, 2010 оны 12 дугаар сард хоёр тал хэлэлцээрийг үзэглэж амжилттай өндөрлөв. Бүр 1995 онд Өрнөд Европын орнуудаас анх удаа ЕХ-ны жинтэй, нөлөө бүхий гишүүн, ХБНГУ-тай *“Монгол Улс, ХБНГУ-ын харилцааны үндсийн тухай Тунхаглал”*, 1996 онд Францтай *“Найрсаг харилцаа, хамтын ажиллагааны хэлэлцээр”*-ийг анх удаа байгуулсан нь ч нэн ач холбогдолтой үйл явдал байсан юм.

Ер нь “Түнш, түншлэл” хэмээх нэр томъёо нь 1990-ээд оны эхнээс олон улсын харилцааны хэллэгт бодлогын шинжтэй, шинэ агуулга, хэлбэртэйгээр баттай орж ирлээ. Өнөөдөр “стратегийн түншлэл”, “энхийн төлөө түншлэл”, “иж бүрэн түншлэл”, “түншлэл, хамтын ажиллагаа”, “хөгжлийн түншлэл”, “гуравдагч хөрш” буюу “түнш” гэх мэт нэр томъёо нь олон улсын харилцааны баримт бичгүүд, эрдэмтэн судлаачдын бүтээл зэрэгт өргөн дэлгэр тусгагдаж, мөн улс төрийн зүтгэлтэн, эрдэмтэн судлаачид сайхь нэр томъёог өөр өөрсдийн ашиг сонирхлын үүднээс нарийн ширийн шигтгээ оруулан үйл явцын өрнөлтөд тохируулан тайлбарласаар байна.

Зарим улс орон түншлэлийн харилцаанд болгоомжтой ханддаг ч орчин үеийн олон улсын харилцааны шинэ дэг журам төлөвшин тогтох үйл явц өрнөж байгаа өнөө үед түншлэл нь гуравдагч этгээдийн эсрэг чиглэсэн шинж байх ёсгүй гэж үзэж байна. Даяаршлын одоо үед түншлэлийн эдийн засгийн утга, агуулга нь улам өргөжин тэлж байна.

Олон улсын харилцааны онолд «гуравдагч хөрш»-ийн тухай ойлголтыг тусгайлан тодорхойлсон зүйл одоогоор хараахан гараагүй байгаа юм. 1990-ээд оноос Монгол Улсын гадаад бодлогод шинээр буй болсон шинэ чиглэл бол *«гуравдагч хөрш»*-ийн бодлого даруй мөн. Мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн үсрэнгүй хөгжилтэй уяалдан орон зай, цаг хугацаа, хөршийн тухай уламжлалт ойлголт шинэчлэгдэж байгаатай сайхь бодлого шууд холбогдоно.

Гэхдээ «гуравдагч хөрш»-ийн тухай ойлголт нь шинэ тутам гарч ирсэн үзэл санаа биш юм. Монгол Улс түүхэндээ «гуравдагч хөрш»-өө эрж хайж байсан цаг үе ХХ зууны эхний хориод жилд холбогддог бөгөөд харин ингэж цэгцтэй ойлгох, томъёолох талаар оролдлого хийж байгаагүй нь мэдээж.

Монгол улс 1925 онд Зөвлөлтийн идэвхитэй явууллагаар хойд талдаа монгол угсааны эсгий туургатан Тагна-Тува, 1932 онд зүүн талдаа Японы идэвхитэй дэмжлэг, туслалцаатайгаар байгуулагдсан Манжго-той хил нийлэх болсноор “гуравдагч хөрш”-тэй болсон түүхтэй.

«Аливаа улсын гадаад бодлого нь оршин буй газарзүйгээрээ тодорхойлогдоно» гэж **Наполеон Бонапарт** хэлжээ. Энэ бол жижиг, бага улсад ихээхэн хамаатай үг юм. Улс гүрэн бүгд нэг нь нөгөөтэйгээ айл хөрш болж зэрэгцэн оршдог. Германы геополитикч, проф. Фридрих Ратцелийн (*Friedrich Ratzel 1844-1904*) «Хоршоо сонгодоггүй» гэж хэлсэн нэгэн үг буй. Энэ бол зөвхөн хил залгасан орны тухайд өгүүлж буй зүйл юм. Харин сайн хөршийн харилцааны тухайд бол түүнийг заавал айл зэргэлдээ гэхгүй алс холын аль ч оронтой тогтоож болно. Энэ утгаараа хөрш нь хаяа нийлсэн хэдэн ч орон байж болох бөгөөд харин **хил залгаагүй хоршоо бол сонгож болно.**[19]

«Гуравдагч хөрш» гэдэг нь зөвхөн газарзүйн тухай ойлголт бус, тухайлсан нэг улс ч бус, харин улс төр, эдийн засаг, аюулгүй байдлын хүрээг хамарсан геополитикийн цогц ойлголт бөгөөд Монгол Улсын ардчилал, зах зээлийн эдийн засгийн тогтолцоог тууштай дэмжигч Өрнө, Дорнын ардчилсан орнуудын бүлэг болон НҮБ зэрэг дэлхийн бодлогод жин нөлөөтэй субъектийг оруулж буй өргөн хүрээтэй ойлголт гэж дүгнэж болохоор байна. Харилцан хамаарал гүнзгийрч, олон улсын харилцааны өөрчлөгдөн буй даяаршсан дэлхий ертөнцөд аливаа бага, жижиг улс орны оршин тогтнох, хөгжил дэвшил, аюулгүй байдал нь гагц цэрэг-стратегийн асуудалтай холбогдохгүй, харин худалдаа, хөрөнгө оруулалт, зээл, тусламж, эдийн засгийн өсөлт, экологи, тогтвортой хөгжил, ядуурлыг бууруулах, ардчилал, сайн засаглал, хүний эрх зэрэг улс орнуудын хоёр болон олон талт хамтын ажиллагаа, шинжлэх ухаан-технологи, мэдээллийн технологийн үр нөлөөлөл, далайд гарцгүй байршил зэрэгтэй уялдаж өргөн утгыг агуулах болсон байна. Энэ нь «гуравдагч хөрш»-ийн тухай ухагдахууныг тэлж байгаа хүчин зүйл юм. Уг үзэл баримтлалын гол агуулга нь **Монгол Улсын хувь заяа, үндэсний аюулгүй байдал болон хөгжил дэвшлийн асуудал зөвхөн хоёр хөршөөс хамаарч нөхцөлдөж байх бус, мөн дэлхийн нөлөө бүхий улс гүрнүүдийн геополитик, геоэдийн засаг, стратегийн сонирхол, оролцоо, нөлөө хамаарлаас давхар шалтгаалж байх улс төр, эдийн засаг, эрхзүйн орчинг бүрдүүлэхэд оршино.**

Энэ бодлого Засгийн газрын «Гадаад харилцааг эдийн засагжуулах хөтөлбөр»-тэй ч нягт уялдах учиртай. **Монгол улсын эдийн засгийн дипломат ажиллагааны үндсэн зорилго нь гадаад харилцааны арга хэрэгслээр эдийн засгийн өгөөжийг дэмжихэд оршино. Өөрөөр хэлбэл, ДНБ-ий өсөлтөд гадаад бодлого, дипломат ажиллагааны оруулах хувь нэмрийг тууштэй нэмэгдүүлж, шууд болон шууд бус үйлчлэлтэй болгох явдал юм.**[20]

Гадаад бодлогоын хөх ном-2006-д Монгол оронд тохиож болох нийгмийн тогтворгүй байдал, улс төр-эдийн засгийн хямрал, улс төрийн засаглалын гэнэтийн өөрчлөлт, байгалийн гамшиг бэрхшээл, далайд гарцгүй байдал зэрэг сөрөг хүчин зүйлийг даван туулахад «гуравдагч хөрш»-ын бодлого чухал үүрэгтэй гэсэн санааг ч бодолцох учиртай гэсэн байна.

Бельгийн Вант улс болон ЕХ-ны дэргэд, БНТуркУ, Австри, Шведэд Монгол Улсын ЭСЯ-ыг шинээр эмхлэн байгуулж (2011 онд Их наймын гишүүн Италид шинээр ЭСЯ байгуулахаар ГХЯ ажиллаж байгаа ажээ), ХБНГУ, АНУ, Англи, Франц, Япон, БНСУ, Тайландын Вант улс, Канад, Сингапур, Австрали, Какахастан, Кувейтыг оролцуулан Монгол Улсын ЭСЯ-дад худалдаа, эдийн засгийн зөвлөх, атташегийн орон тоог шинээр буй болгосон нь нь эдийн засгийн эрх ашгийг тэргүүн зэрэгт тавьсан хэрэг мөн.

1990-ээд оноос гадаад бодлогод гарсан өөр нэг шинэ чиглэл бол Өргөмжит консулын институт буй болж, 30 гаруй оронд 60 гаруй Өргөмжит консул Монгол Улсын эрх ашгийг хилийн чандад төлөөлж байна. Үүнд : Европт Нидерланд, Люсембург, Итали, Испани, Португаль, Швейцари, Дани, Норвеги, Финлянд зэрэг орнууд орж байна. Энэ бол «гуравдагч хөрш»-ийн бодлогын бүрэлдхүүн хэсэг гэж хэлж болно.

Монгол улсын хувьд «гуравдагч хөрш-тэй байж, тэднийг тусгаар тогтнол, хөгжил дэвшил, аюулгүй байдлын нэгэн чухал хүчин зүйл болгохыг эрмэлзэх нь Монгол Улсын гадаад бодлогын чухал чиглэл мөн. Аль ч талаас нь бодсон Монгол Улсын «гуравдахь хөрш»-ийн тоонд ЕХ, түүний нөлөө бүхий гишүүн орнууд багтах учиртай. Монгол Улсын Ерөнхий сайд 2009 оны 3 дугаар сард ЕХ-нд айлчлахдаа «Монгол Улс ЕХ-г өөрийн “гуравдагч хөрш” хэмээн үздэг»-ийг дурдаад «Түншлэл, хамтын ажиллагааны хэлэлцээр» -ийг цаг алдалгүй эхлүүлэх нь чухал байгаа тул энэ талаар зохих дэмжлэг үзүүлэхийг хүссэн, ЕХ-ны Хамтын Гадаад хэрэг, Аюулгүйн бодлогын Дээд Төлөөлөгч Хавьер Солана хэлэхдээ: «Танай улс ЕХ-ны гишүүн орнууд төдийгүй ЕХ хэмээх байгууллагатай өөртэй нь хамтран ажиллах нь ч үр дүнтэй»-г тэмдэглэж байсан юм.

ЕХ 2001 оны 12 дугаар сард Монгол Улсад зориулсан *Стратегийн баримт бичиг* батлан гаргаж, түүнд тус улсыг Төв Азид хамруулсан бөгөөд ардчилал, эрхзүйт төр, хүний эрхийг хамгаалах, зах зээлийн эдийн засгийг бэхжүүлэх явдлын чухал ач холбогдлыг цохон тэмдэглэсэн байна. [21]

Дипломат харилцаа тогтоосны дараахи жил Парист суугаа манай ЭСЯ ЕХ-г, Бээжинд суугаа ЕХ-ны Суурин Төлөөлөгчийг Газар Монгол Улсыг тус тус хавсран ажиллах болсноор Монголын элчин сайд Л.Мундагбаатар 1990 оны 6 дугаар сард, ЕХ-ны элчин сайд П.Дюшату 1991 оны 5 дугаар сард тус тус итгэмжлэх жуух бичгээ барьсан байна. Харин ЕХ-ны дотоод интеграцчлал Европын төдийгүй олон улсын улс төр, худалдаа, эдийн засаг, валют - санхүү, технологийн нэгдмэл зах зээлийн хувьд улам гүнзгийрч, нөгөө талаас Монгол, ЕХ-ны хооронд харилцаа, хамтын ажиллагааг нэгэнт бий болсон улс төр, эрхзүйн үндсэн дээр нь бодитойгоор хөгжүүлэх эрх ашгийг удирдлага болгон Бельгийн Вант улс болон ЕХ-ны дэргэд (Брюссельд) байнгын ЭСЯ ажиллуулахаар Монгол Улсын Засгийн газар 1992 оны 3 дугаар сард шийдвэрлэж, мөн оны 8 дугаар сард ЭСЯ-аа нээжээ.

Монгол улс-Европын Холбоо: Иж бүрэн түншлэлийн зүгт

Монгол Улс, ЕЭЗХН-ийн хооронд хамтын ажиллагааны талаар санал солилцож худалдаа, хамтын ажиллагааны хэлэлцээр байгуулах боломжийг судлах зорилготой Монголын талын анхны ажлын айлчлал 1990 оны 10 дугаар сард болжээ. Улмаар Монгол Улсын Ерөнхий сайд Ж.Бямбасүрэн, ЕЭЗХН-ийн Зөвлөлийн дарга Хао Пиньеро, Еврокомиссын орлогч Франс Андриессен нарын 1992 оны 6 дугаар сарын 16-нд Люксембургт гарын үсэг зурсан “Худалдаа, Эдийн Засгийн Хамтын Ажиллагааны Хэлэлцээр”-ийн гол ач холбогдол нь улс орны хамгийн

чухал салбар эдийн засаг, худалдаа, хөрөнгө оруулалтын салбарт ЕЭЗХН-тэй хамтын ажиллагааг хөгжүүлж тусламж, дэмжлэг олж авах эрхзүйн үндсийг батахгаажуулж өгсөнд оршино. Уг хэлэлцээр 1993 оны 3 дугаар сарын 1 -нээс хүчин төгөлдөр болсон бөгөөд гол зорилго нь хоёр тал тус тусын эрх мэдлийн хүрээнд ЕХ, Монгол Улсын аж үйлдвэр, ХАА-н хөгжлийг ахиулах, эдийн засгийн харилцаагаа өргөтгөн бэхжүүлэх, шинжлэх ухаан, технологийн дэвшлийг түргэтгэх, хангамжийн шинэ эх үүсвэр, шинэ зах зээл нээж буй болгох, эдийн засгаа хөгжүүлэн, амьжиргааны түвшинг дээшлүүлэхэд тус дэм болох явдал байв. [22] Энэхүү хэлэлцээрийн гол ач холбогдол нь:

Нэгдүгээрт, ЕЭЗХН-тэй дипломат харилцаа тогтоох, худалдаа, эдийн засгийн хэлэлцээр байгуулах санал, санаачилга Монгол Улсын талаас анхлан гарчээ. Энэ хэлэлцээрийн үр дүнд Монгол Улсыг улс төрийн хувьд төдийгүй эдийн засгийн хувьд дэмжигч нөлөө бүхий түнш нэмэгдсэн юм.

Хоёрдугаарт, “Монгол Улс, Европын Комиссын хоорондын хамтын ажиллагаа, түүнчлэн энэ хэлэлцээр нь бүхэлдээ Монгол Улс, Европын Комиссын дотоод, гадаад бодлогын үндэс болсон ардчилсан зарчим, хүний эрхийг хүндэтгэх явдалд тулгуурлаж байгаа болно” гэж хэлэлцээрт заасан нь Монгол Улсын хувьд ардчилал, хүний эрхийн зарчмыг тууштайгаар хүндэтгэн сахих явдлыг улам баталгаажуулах нэг алхам болов.

Гуравдугаарт, хэлэлцээрийн үр дүнд Монгол Улс нь ЕЭЗХН-ийн 15 оронд бараа, бүтээгдэхүүнээ экспортлох саад хязгаарлалтыг (Хамтын Нийгэмлэгийн гаалийн нэгтгэсэн номенклатурын XI бүлэгт заасан нэхмэл эдлэлийн хязгаарлалт, Зөвлөлийн 3120/83 дугаар журмын Хавсралт III заасан хязраалалт) цуцлуулжээ.

Дөрөвдүгээрт, Монгол Улс ЕЭЗХН-ийн хөгжиж буй орнуудад үзүүлдэг тусламжийн хөтөлбөрт тодруулбал 1992 оноос ЕХ-ны техникийн туслалцааны АЛА хөтөлбөрт, 1994 оноос ТАСИС хөтөлбөрт энэхүү хэлэлцээрийн үр дүнд хамрагдах болсон.

Тавдугаарт, хэлэлцээрийн нэг чухал үр дүн бол Монгол Улс, ЕЭЗХН-ийн Хамтарсан хороо, худалдаа, хөрөнгө оруулалтын Дэд хороог байгуулахаар тохиролцсон явдал байв. Хамтарсан хорооны хуралдаан нь хоёр талын төлөөлөгчид байнга уулзаж, хоёр талын нийгэм, эдийн засгийн өнөөгийн байдал, ололт, бэрхшээлээ харилцан ярилцаж, санал бодлоо дэвшүүлж, асуудлыг боломжийнхоо хирээр шийддэг байнгын уулзалтын механизм болдогоороо чухал ач холбогдолтой юм.

Зургаадугаарт, энэхүү хэлэлцээр ЕЭЗХН байгуулах тухай гэрээ мөрдөгдөж буй нутаг дэвсгэрт, тэрхүү гэрээнд заасан нөхцөлөөр үйлчлэх болж байгаагаараа онцлог байв.

Хамтарсан хороо өнгөрөгч хугацаанд нийт 13 удаа (1993, 1994, 1996, 1997, 2000, 2002, 2003, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 онуудад) хуралдаж, нэлээд олон асуудлыг дэвшүүлж, хэлэлцэн шийдвэрлэж, ажил хэрэг болгосон ба яригдсаар байгаа асуудлууд ч байгаа юм. [23]

2006 оны 6 дугаар сард Улаанбаатар хотноо хуралдсан Хамтарсан болон Дэд хорооны ээлжит IX хуралдааны гол үр дүн бол **Европын Комиссын Техникийн хамтын ажиллагааны Төлөөлөгчийн газрыг** Улаанбаатарт нээсэн явдал юм. [24] Монгол Улсын Ерөнхий сайд С.Баяр 2009 оны хавар Еврокомисст айлчилж, ЕХ-ны Гадаад хэрэг, аюулгүй бодлогын Дээд төлөөлөгч Х. Солонатай уулзахдаа дурдсан Төлөөлөгчийн газрын статусыг ахиулж, дипломат статустай Суурин Төлөөлөгчийн Газар (СТГ) болгон ажилуулах нь хамтын ажиллагааг иж бүрэн түншлэлд

хүргэх зүгт чухал алхам болохыг тэмдэглэсэн байна. ЕХ дэлхийн 115 оронд болон Нью Йоркт НҮБ, Женевт Олон улсын байгууллагууд, Парист ЮНЕСКО, Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлын байгууллага, Ромд НҮБ-ын Хүнс, ХАА-н байгууллага, Венад Олон улсын атомын эрчим хүчний агентлагт дипломат статустай Суурин Төлөөлөгчийн газрыг ажиллуулж байгаа юм. 2010 оны намар ЕХ-ны СТГ Улаанбаатар хотноо нээхэд туслалцаа үзүүлэхийг хүсч, ЕХ-ны Гадаад хэрэг, аюулгүй бодлогын Дээд Төлөөлөгч, Еврокомиссын Дэд Ерөнхийлөгч К. Аштонд Монгол Улсын Гадаад харилцааны сайд Г. Занданшатар албан ёсоор захидал илгээсэн бөгөөд ЕХ-ны СТГ-ыг Улаанбаатарт нээх асуудлыг ЕХ-ны үндсэн гурван байгууллага Еврокомисс, Холбооны Гадаад харилцааны алба, Европарламент гурвуулаа бүрэн дэмжиж, 2011 онд багтаан нээх чиглэлээр холбогдох арга хэмжээ авахаар ажиллаж буй тухай Европарламент дахь Төв Ази, Монголын бүлгийн дарга Паоло Барталоцци 2011 оны 3 дугаар сарын эхээр хариу захидал ирүүлэв.[25]

ЕХ-ны гол банк Европын Сэргээн Босголт, Хөгжлийн банк (ЕСБХБ) Монгол улсыг зээлжих эрх бүхий гишүүн орон болгох талаарх шийдвэрийг тус банкны хувь эзэмшигч гишүүн орнууд батламжилснаар үйл ажиллагааныхаа цар хүрээг *анх удаа дорно зүгт тэлэх алхам хийж, 2006 оны 9 дүгээр сард бүрэн хэмжээний СТГ-аа Улаанбаатар хотноо нээсэн юм.*[26]

Монгол Улсын Гадаад хэргийн сайд Н. Энхболд 2007 оны намар ЕХ-нд айлчилж, Еврокомиссын Гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн комиссартай *Хамтын ажиллагааны Үндэсний баримжаалсан хөтөлбөрийн Санамж бичигт* гарын үсэг зурав. Монгол Улс, Еврокомисс 2007 – 2010 онд хамтран ажиллах Үндэсний баримжаалсан дурьдсан хөтөлбөрийн хүрээнд ЕХ Монгол улсад 14 сая еврогийн тусламж үзүүлэх болсон нь өмнөх тусламжаас 17 хувиар өссөн юм. Үүнтэй нэгэн зэрэг ЕХ Монгол Улс-ЕХ-ны 2007-2012 оны хамтын ажиллагааны *Стратегийн баримт бичгийг* батлав.

2003 оны 9 сард Монгол Улсын Ерөнхий сайд Н. Энхбаяр Швед, Англи зэрэг улсад айлчлах үеэрээ *“Чөлөөт худалдааны хэлэлцээр”* байгуулах эрмэлзэлтэй байгаагаа анх удаа албан ёсоор мэдэгдсэн нь чухал онцлог болсон юм.

Монгол Улс, ЕХ-ны харилцаа, хамтын ажиллагааг шинэ шатанд гаргахын тулд ЕХ-той *«Түншлэл, хамтын ажиллагааны хэлэлцээр»* *-ийг үзэглэсэн тухай дээр тэмдэглэсэн билээ. Монгол Улс сайхь хэлэлцээрийг ЕХ-той байгуулбал хоёр талын хамтарсан зөвлөл, парламентын хамтарсан хорооны хуралдааныг жил бүр зохион байгуулж улмаар улс төр-худалдаа, эдийн засгийн салбарыг хамарсан иж бүрэн байнгын уулзалтын механизм бий болж улс төрийн харилцааг гүнзгийрүүлэх бололцоотой болох юм.

**“Түншлэл, хамтын ажиллагааны хэлэлцээр”-ийг (ТХАХ) ЕХ нь ОХУ-тай 1994.06.24-нд байгуулж, 1997.12.01 -нээс хүчин төгөлдөр болсон байна. Мөн ТУХН-гийн гишүүн Беларус (1994.06 хүчин төгөлдөр болоогүй), Молдав (1994.11-1999.07.01), Казакстан (1995.01-1999.07.01), Киргиз (1995.02-1999.07.01), Тажик (1995.02 хүчин төгөлдөр болоогүй), Украин (1995.06-1998.03.01), Армян, Азербайжан, Гүрж (1996.04-1999.07.01), Узбек (1996.06-1999.07.01), Туркментэй (1997.11 хүчин төгөлдөр болоогүй) тус тус байгуулжээ. Эдгээр хэлэлцээрийн зорилго нь улс төрийн яриа хэлэлцээг явуулах зохих механизмыг бүрдүүлэх, ардчилал, хүний эрхийн тогтолцоог бэхжүүлэх, зах зээлийн эдийн засгийг хөгжүүлэхэд чиглэсэн хүчин чармайлтыг дэмжих, эдийн засгийн шилжилт болон худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн дэмжихэд чиглэжээ. “Нийгэмлэгийн*

хэлэлцээр"-ийг (Association Agreement) Польш, Чех, Словак, Унгартай 1992.03, Румынтай 1993.03, Болгартай 1994.01, Эстон, Латви, Литватай 1995.06 сард тус тус байгуулсан бөгөөд дурьдсан улсууд ЕХ-нд гишүүнээр элссэнээр 2004.05.01, 2007.01.01 -нд хүчингүй болжээ.

ЕХ-ноос улс орнуудтай байгуулж буй ТХАХ-үүд нь бүтцийн хувьд хоёр талын хамтын ажиллагааны бүхийл салбарыг хамрах боловч, Хэлэлцээрийг байгуулж буй орны онцлог, сонирхлоос хамааран агуулга нь харилцан адилгүй байдаг ажээ. ЕХ АСЕАН-ын гишүүн Вьетнам, Тайланд, Филиппин, Сингапур зэрэг улстай байгуулахаар явуулж буй Хэлэлцээрийн агуулга нь чөлөөт худалдааг дэмжих, оюуны өмчийн асуудал, худалдааны саад тотгорыг бууруулах, бүтээгдэхүүний гарал үүслийн журам зэрэг худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг зохицуулахад чиглэгдэж байгаа ажээ. Мөн цагаачлал, хүний наймаа, мансууруулах бодисын наймаа зэрэг асуудлууд дээр хамтран ажиллахад талууд ач холбогдол өгч байгаа юм.

2009 оны 4 дүгээр сард ЕХ-ны Тройкагийн төлөөлөгчид Улаанбаатарт айлчлахдаа 2002 оноос яригдаж, 2006 оноос албан ёсоор тавигдаж буй Монгол Улс, ЕХ-ны хооронд байгуулагдах «Түншлэл, хамтын ажиллагааны хэлэлцээр»-ийг (ТХАХ) эхлүүлэх нөхцөл бүрдэж байгааг онцлон тэмдэглэсэн бөгөөд мөн оны 9 дүгээр сард энэхүү хэлэлцээ албан ёсоор Улаанбаатарт эхлэв. Хэлэлцээрт Монголын талаас ГХ-ны дэд сайд бөгөөд Монгол Улс, ЕХ-ны хамтарсан хорооны дэрэгдэх Худалдаа, хөрөнгө оруулалт, аялал жуулчлалын дэд хорооны дарга Б.Болор, Еврокомиссын талаас Еврокомиссын Гадаад харилцааны Ерөнхий газрын Монголыг хариуцсан хэлтсийн дарга Ф.Жессен нар тэргүүлэн оролцсон байна. Түншлэлийн хэлэлцээр байгуулах нь Монгол Улс, ЕХ-ны харилцаа, хамтын ажиллагааг шинэ шатанд гаргах, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх төдийгүй эрхзүйн орчныг илүү боловсронгуй болгоход ихээхэн ач холбогдолтой. Энэхүү хэлэлцээр нь ЕХ-ны зүгээс гишүүн бус хэдий ч харилцаа, хамтын ажиллагааны хувьд чухалд тооцдог орнуудтай байгуулдаг, харилцааны бүхий л салбарыг хамардагаараа онцлогтой. ЕХ одоогоор Хятад, АСЕАН-ы гишүүн Вьетнам, Филиппин, Сингапур, Малайз зэрэг улстай түншлэлийн хэлэлцээр байгуулахаар хэлэлцээ хийж байгаа ажээ. Дурдсан хэлэлцээрийн үеэр Монгол Улсын шадар сайд М.Энхболд ЕХ-ны Зөвлөлийн Нарийн бичгийн дарга нарын газрын Ази-Номхон далайн салбарын Ерөнхий зохицуулагч Франческо Прессути тэргүүтэй төлөөлөгчдийг хүлээн авч уулзан хоёр талын хамтын ажиллагаа амжилттай хөгжиж байгаад сэтгэл ханамжтай байгаагаа илэрхийлсэн байна.

2009 оны 4 дүгээр сард Улаанбаатарт «Агаарын харилцааны тодорхой асуудлын тухай Монгол Улсын Засгийн газар, ЕХ-ны хоорондын хэлэлцээрийг байгуулав. Дээрх хэлэлцээрийг байгуулснаар ЕХ-ны гишүүн орнуудтай хэрэгжүүлж буй агаарын харилцааны эрхзүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгож, ЕХ-ны 27 гишүүн орон болон Монгол Улсын хоорондын агаарын хамтын ажиллагааны цаашдын хөгжлийн зам тавигдаж байгаа юм. ЕХ ийм хэлэлцээрийг 30 гаруй оронтой байгуулаад байгаа ажээ.

2010 оны 2 дугаар сард Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдорж Брюссельд айлчилж, Лиссабоны гэрээний дагуу Европын Зөвлөлийн анхны шинээр сонгогдсон байнгын Ерөнхийлөгч Херман фон Ромпуй, Европын Комиссын Ерөнхийлөгч Жозе Манюиль Барросо, Европын Парламентын Ерөнхийлөгч Иержи Бүзек нартай уулзаж, хоёр талын хооронд байгуулах «Түншлэл, хамтын ажиллагааны хэлэлцээр»-ийн эхний яриа хэлэлцээ амжилттай явагдаж дууссан, болон ЕХ нь Монгол Улсын «гуравдагч хөрш» мөнийг тэмдэглэсэн бол ЕХ-ны удирдлага Монгол

Улсын шинэчлэлийн бодлогыг бүрэн дэмжихээ илэрхийлж, Монголд үзүүлэх тусламжаа жил бүр 40 хувиар нэмэгдүүлэх, зудын гамшигт зориулан 50 мянган еврогийн хүмүүнлэгийн тусламж үзүүлэхээр шийдвэрлэснээ мэдэгдэж, Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Ц. Элбэгдоржийн дэвшүүлсэн Европын стандартыг Монголд нэвтрүүлэхэд ЕХ төсөл хэрэгжүүлэх, хүний эрхийн үүднээс цаазаар авах ялыг хэлтрүүлэх тухай саналыг бүрэн дэмжсэн байна.

«Түншлэл, хамтын ажиллагааны хэлэлцээр»-ийн 1 дүгээр үе шат 2010 оны 1 дүгээр сард Улаанбаатарт, 2 дугаар шатны хэлэлцээр 2010 оны 3 дугаар сард Брюссельд эхэлж, 2009 оны 12 дугаар сард «ЕХ-ны гэрээ» буюу Лиссабоны гэрээ хүчин төгөлдөр болж, ЕХ-ны Гадаад бодлого, Гадаад харилцааны алба шинээр үүсч буй бөгөөд ТХАХ нь шинэ нөхцөл байдалд ЕХ-ны зүгээс ЕХ-ны гишүүн бус оронтой хийж буй анхны томоохон Хэлэлцээр гэдгийг хоёр тал цохон тэмдэглэсэн байна. Монгол Улсын Засгийн газар ЕХ-ны хэм хэмжээ, стандартыг тус улсад нутагшуулах бодлогын хүрээнд Монгол Улс, ЕХ энэ салбарт нягт хамтран ажиллах, мэдээлэл солилцох, сургалт зохион байгуулах талаар санал санаачлагыг дэмжин ажиллах тухай тусгай заалтыг дурдсан Хэлэлцээрт шинээр оруулах Монголын талын хүсэлтийг ЕХ нааштай хүлээн авсан байна. Энэхүү заалт нь хоёр талын стандартын байгууллагууд хоорондын хамтын ажиллагааг идэвхтэй хөгжүүлэх эрхзүйн суурийг бүрдүүлж өгсөн юм. Хэлэлцээний үеэр ЕХ-ны Монгол Улстай харилцах 2011-2013 оны Дунд хугацааны баримжаалсан хөтөлбөрөө баталж, үүнд Монгол Улсад дээрх хугацаанд нийт 15 сая еврогийн тусламж үзүүлэх, тусламжаа ХАА-н салбарын мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн боловсролын тогтолцоог дэмжих, ЖДҮ-ийг хөгжүүлэхэд туслах ерөнхий шийдвэр гаргаад буйг албан ёсоор мэдэгдсэн нь өмнөх хөтөлбөрөөс 40 хувиар нэмэгдсэн хэрэг юм. Мөн 2007-2010 оны хөтөлбөрийн санхүүжилтээс үлдсэн 4 сая еврог Еврокомиссын тал Монгол Улсын ЖДҮ-ийн дэмжих, ЕХ-ны стандартыг Монголд нутагшуулах чиглэлд нэмж зарцуулах Монголын талын саналыг дэмжихээ илэрхийлж, түүнчлэн хүнсний аюулгүй байдалд зориулан 2 сая еврогийн төсөл хэрэгжүүлж буй талаар мэдээлсэн байна.

3 дахь шатны хэлэлцээ 2010 оны 5 дугаар сард Улаанбаатарт үргэлжилж, 9 дүгээр сард Брюссельд Монгол Улсын гадаад харилцааны дэд сайдын ажлын айлчлалын үеэр 10 сард Улаанбаатар хотод болох Хамтарсан Хорооны 13 дугаар хуралдааны бэлтгэл ажлын талаар санал солилцсон байна. Хамтарсан Хорооны 13 дугаар хуралдааны гол үр дүн нь ЕХ-ны зарчим, хэм хэмжээ, стандартыг Монгол Улсад нэвтрүүлэх тэргүүлэх чиглэлүүдийг тодорхойлох, дурдсан чиглэлд 2011-2013 онд 8 сая еврогийн санхүүжилт хийхээ мэдэгдсэн явдал байв. Тэргүүлэх чиглэл нь хүнсний аюулгүй байдлыг хангах, ХАА-н бүтээгдэхүүнийг экспортлоход Европын норм, стандартыг хэрэгжүүлэх, төв болон орон нутгийн төрийн байгууллагуудын чадавхийг дээшлүүлэх, сайн засаглал, ардчилал, хүний эрх, институцийн шинэчлэл, хоёрт, гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалтад анхаарах, уул уурхайн засаглалыг Европын стандартад шилжүүлэх зэрэг юм. Гэхдээ уул уурхайн норм, стандартын хувьд дахин ярилцах шаардлагатай байгаа ажээ. Худалдаа, хөрөнгө оруулалт, аялал жуулчлалын Дэд хорооны 12 дугаар хуралдаанаар ТХАХ-т тусгах Түүхий эдийн худалдааны асуудлаарх заалтын талаар хоёр тал урьдчилсан тохиролцоонд хүрсэн нь энэхүү хуралдааны томоохон амжилт болсон юм. Түүнчлэн Еврокомиссын төлөөлөгч түүхий эдийн худалдааны асуудлаар ЕХ-ны хэрэгжүүлж буй бодлогын талаар мэдээлж, түүхий эдийн экспортод учирч буй хориг саадыг багасгах байр суурьтай байгаагаа илэрхийлсэн байна.

Монгол Улсыг зах зээлийн бус эдийн засагтай орнуудын жагсаалтаас хасах чиглэлээр

Еврокомиссоос хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, процедурын талаар мэдээлж, ойрын хугацаанд зах зээлийн эдийн засагтай орны статус олгох талаар хүчин чармайлт гаргана гэжээ.

Монгол Улс ЕХ-ны хооронд байгууллах “ТХАХ”-ийг хоёр тал 2010 оны 12 дугаар сарын 20-нд Улаанбаатар хотод үзэглэж, цуврал хэлэлцээний үе шат амжилттай өндөрлөв. Хэлэлцээрийг Монголын талаас Гадаад харилцааны дэд сайд Б.Болор, ЕХ-г төлөөлж Еврокомиссын Гадаад харилцааны Ерөнхий газрын Монгол Улсыг хариуцсан хэлтсийн дарга Франсе Жессен нар үзэглэсэн байна. Энэхүү хэлэлцээрийг үзэглэх арга хэмжээнд Монгол Улсын Ерөнхий сайд С.Батболд оролцсон бөгөөд тэрбээр хэлсэн үгэндээ: “Өнөөдөр бид Монгол Улс, ЕХ-ны хамтын ажиллагааны түүхэнд тэмдэглэгдэх чухал үйл явдлын гэрч болж байна. Монгол Улс, ЕХ-ны хооронд ТХАХ-ийг ...үзэглэлээ. Уг хэлэлцээрийг 2009 оны 9 дүгээр сард эхлүүлсэн билээ. Жил гаруйхан хугацаанд хоёр тал шаргуу, идэвхтэй ажиллаж, уг хэлэлцээрийг ийнхүү дуусгаж байгаад бид их баяртай байна. Энэхүү Хэлэлцээрийг ЕХ-той байгуулснаар хоёр талын харилцаа, хамтын ажиллагааг улам эрчимжүүлэх, түүнийг шинэ салбаруудад өрнүүлэх эрхзүйн орчин бүрэлдэж, Монгол Улс, ЕХ-ны харилцааг шинэ шатанд гаргах нөхцлийг бүрдүүлж байгаа юм” гэж тэмдэглэсэн байна. Мөн үеэр ЕХ-ны зах зээлийн бус эдийн засагтай орнуудын жагсаалтаас Монгол Улсыг хасуулах талаар яриа хэлэлцээ хийгдэж, энэ асуудалтай холбогдуулан бэлтгэсэн Еврокомиссын тусгай асуултуудыг Монголын талд гардуулжээ.

2011 оны 5 дугаар сарын сүүлчээр Монгол Улсын Засгийн газрын тэргүүн ЕХ-нд айлчлах үеэр эцэслэн гарын үсэг зурснаар дурдсан хэлэлцээр баталгаажих юм.

Монголд гарсан ардчилсан өөрчлөлт, зах зээлийн эдийн засагт шилжих үйл явц, гадаад бодлогын шинэ чиг шугамыг ЕХ, түүний нөлөө бүхий гишүүн орнууд анхнаас нь дэмжих бодлого баримталсны үр дүнд хоёр талын улс төр, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн хөгжүүлэх улс төр, эрхзүйн таатай орчин бүрдсэн хэмээн дүгнэж болох байна. Тийнхүү Монгол Улс, Өрнөд Европын орнууд болон ЕХ-той тогтоосон хоёр талт улс төр, эдийн засгийн харилцаа, хамтын ажиллагаа улс төр, худалдаа, хөрөнгө оруулалт, зээл, тусламж, бүс нутгийн хийгээд олон улсын хамтын ажиллагаа гэсэн чиглэлээр амжилттай хөгжиж иржээ.

Дүгнэлт

ЕХ, түүний нөлөө бүхий гишүүн орнуудыг «гуравдагч хөрш» хэмээн томъёолж, ач холбогдол өгч байгаа нь:

- ❖ *«Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого» стратегийн баримт бичигт ЕХ-той иж бүрэн түншлэлийн түвшинд харилцах бодлого баримтлана, Үндэсний аюулгүй байдлын шинэчилсэн үзэл баримтлал, Гадаад бодлогын шинэчилсэн үзэл баримтлалд: ЕХ-той «гуравдагч хөрш»-ийн түвшинд харилцана гэж заасан;*
- ❖ *ЕХ, түүний гишүүн орнууд үзүүлж буй тусламжийн хэмжээгээрээ Монгол Улсын хоёрдагч том хандивлагч бөгөөд, 1991 оноос Монголд хандивлагчдын зөвлөлгөөнд анхнаас нь тогтмол оролцож ирсэн, улмаар 2001 онд анх удаа Европт, тодруулбал Парист зохион байгуулах шийдвэрийг голлон санаачилж, бүрэн дэмжсэн;*
- ❖ *ЕХ-ны гишүүн орнууд нь Монгол Улсын хувьд БНХАУ, ОХУ-ын дараа ордог худалдааны гуравдагч том түнш, хоёрдагч томоохон хөрөнгө оруулагч түнш мөн; [27]*

❖ *ЕХ нь худалдаа, эдийн засгийн төдийгүй улс төр, аюулгүй байдлын чухаг түнш мөн.*

Дэлхийн улс төр, эдийн засгийн хүчирхэг төвийн нэг ЕХ нь Монгол Улсад ардчилал, хүний эрх, эрх чөлөөг баталгаажуулах, зах зээлийн эдийн засагт шилжих үйл явцыг анхнаас нь дэмжин тусалж, мөн Монгол Улсын цөмийн зэвсэггүй статусыг хүндэтгэж, түүнчлэн НҮБ-ын Аюулгүйн Зөвлөлийн Байнгын гишүүн АНУ, ОХУ, БНХАУ-ын хамт ЕХ-ны нөлөө бүхий гишүүн Англи, Франц баталгаа гаргасан явдал юм.

Монгол Улс ЕХ-той 1989 оны 8 дугаар сард дипломат харилцаа тогтоосноос хойшхи 20 жилд хоёр талын хамтын ажиллагаанд томоохон дэвшил гарсан бөгөөд эдүгээ иж бүрэн түншлэлийн хүрээнд өргөжүүлэн хөгжүүлэх явдал нэн чухал болж байна. Үүнд шинээр байгуулагдах «Түншлэл, хамтын ажиллагааны хэлэлцээр» чухал үүрэг гүйцэтгэх учиртай. Дорнод Европын уламжлалт харилцаатай байсан посткоммунист орнууд ЕХ-нд элссэн нь тус Холбоонд Монгол Улсыг дэмжигч түншүүдийн хүрээг өргөжүүлж, экспортын зах зээлийг тэлж байгаа нь ЕХ-той иж бүрэн түншлэлийг хөгжүүлэх өргөн боломжийг олгож байна гэж үзэж болно.

Олон улсын эдийн засгийн интеграци ХХ зууны сүүлийн хагас зуун жилд дэлхийн янз бүрийн бүс нутагт, ялангуяа Европт өрнөж ирсэн нь улс төр, эдийн засгийн гадаад, дотоод орчинг эерэгээр өөрчилж, улмаар орчин үеийн интеграцийн хамгийн боловсронгуй хэлбэр болох Европын интеграцийг үүсгэсэн байна. Тэр нь өргөжсөөр ирсэн төдийгүй, хөгжлийн харилцан адилгүй түвшинд байгаа улс орнуудыг хамрах болж, тив дамнасан интеграцийн үйл явц буюу хамтын ажиллагааны шинэ хэлбэрийг үүсгэв. Энэ нь Европын улс төр, эдийн засгийн философид гарсан цоо шинэ, чухал өөрчлөлт байв.

ЕХ нь улс төрийн зорилгыг гэхээсээ илүү иргэдийн материаллаг аж байдал, сайн сайхан амьдралыг дээшлүүлэх эдийн засгийн зорилтыг гол чиг шугамаа болгодог либерал онолыг үндэс болгож, дэлхийг тусгаар улсуудын нийлбэр гэхээсээ илүү эдийн засгийн нэг цогц орон зай гэж үзэж, бараа бүтээгдэхүүн, ажил үйлчилгээ, хөрөнгө, санхүү, ажиллах хүч, хүмүүсийг чөлөөтэй солилцох ёстой гэсэн байр суурь баримталсаар ирсэн нь томоохон үр дүнд хүрэв.

Эдийн засгийн интеграцчлалаар дамжин үндэсний тусгаарлагдмал, хувиа хичээсэн үзлийг гэтлэн давж, нэгдэхийн зайлшгүйн түүхэн сурвалж нь чухамдаа загалмайтан католик хийгээд протестант шашинтны хооронд болсон 30 жилийн дайн, Наполеоны аян дайн, мөн дэлхийн I, II дайн гарч байсан явдал бөгөөд тиймээс ч Европ тив улс төрийн талаар хуваагдмал байгааг өөрчилж, «Европ - нийтийн орон гэр» гэсэн үзэл санааны үндсэн дээр эдийн засаг, улс төрийн талаар нэгдсэн Европыг цогцлон байгуулах шаардлагатай болсон байна.

Нөгөө нэг илэрхий бодит байдал нь дэлхийн эдийн засаг даяаршиж, бие биенээсээ улам бүр харилцан хамааралтай болж, ямар ч хүчирхэг эдийн засагтай улс, гүрэн ч өөрийнхөө үндэсний хөгжил дэвшил, аюулгүй байдлаа дангаараа хангаж, хөтлөн авч явах бололцоогүй болж байгаад оршино. Өөрөөр хэлбэл хоцрогдсон Өмнөдөөс хамааралгүй хөгжингүй Умард хөгжих боломжгүй юм.

Монгол Улсын эдийн засаг олон талаас хамааралтай байх, хоёр хөрш гүрэнтэй харилцах худалдаа, эдийн засгийн харилцаа, хамтын ажиллагааг зохистой тэнцвэрийг хангахад ЕХ, түүний нөлөө бүхий гишүүн орнууд тодорхой үүрэг гүйцэтгэж байна гэж дүгнэж болохоор байна.

ОХУ, Монгол улсын холбоотны харилцаа үгүй болж, шинээр стратегийн түншлэлийн харилцааг тогтоосон хэдий ч Монголын «буфер улс»-ын гүйцэтгэдэг геополитикийн үүрэг

хэвээр, нөгөө талд Өмнөд хөрш XXI зуунд эдийн засгийн үсрэнгүй хөгжих болсныг Өрнөдийн судлаачид Хятадын «аюул» хэмээн нэрлэж байгаа нь онход үндэслэлгүй дүгнэлт биш юм.

ХБНГУ-ын Шинжлэх ухаан, бодлогын сангийн тэргүүлэх судлаач, доктор К.Мөллер 2004 онд бичсэн «Герман Улс Азид, Монгол Улс Европт» хэмээх өгүүлэлдээ: “Эн тэргүүнд чухалчилж үзсэн түншүүдийн дотор Герман нь нэгдүгээр байрыг хуваалцаж буй Орос, Хятад хоёр ба АНУ, Японы дараа дөрөвт орж байна. Европын бусад орон гэсэн зэрэглэлд мөн л Европын жижгэвтэр, сайхан сэтгэгдэл төрүүлэхүйц орнууд тухайлбал, Дани, Нидерланд, Финлянд, Австри, Швед, Швейцари улс багтаж байгаа бөгөөд тэднийг Энэтхэг, Өмнөд Солонгос, Тайланд, Сингапур, Туркийн араас байрлуулсан байна. Европын Холбоог яг энэ нэрээр нь нэрлэж оруулаагүй бөгөөд мөн Франц, Их Британи, Итали улсыг ч мөн адил юм. Үүний үндэс шалтгаан нь гадаад худалдааны эргэлттэй холбоотой юм уу, эсвэл гашуун туршлагаас үүдэлтэй эсэхийг би мэдэхгүй юм. Харин Брюссель ч, Лондон ч 1990-ээд оны дундаас Монгол дахь үйл ажиллагаагаа идэвхижүүлэхийг оролдож байгаа билээ” гэж Монгол улсын Гадаад бодлогын үзэл баримтлалыг *нилээд шүүмжилэнгүй* бичсэн юм. [28] Үнэхээр 1994 оны «Гадаад бодлогын үзэл баримтлал»-д Их Британи, Франц, Итали, Бельги мөн Канад болон ЕХ-г огт дурдалгүй орхигдуулсан байсан юм. [29]

Их Британи улс 1945 оны 2 дугаар сард Холбоотон гурван гүрний Ялтын бага хурлын хэлэлцээрээр АНУ-ын хамт БНМАУ-ын *status-quo*-г хүлээн зөвшөөрч, 1961 онд НҮБ-д гишүүнээр элсэхэд Аюулгүйн Зөвлөлийн байнгын гишүүний хувьд “төлөө” саналаа өгч, 1963 онд Өрнөдийн их гүрнүүдээс анх удаа БНМАУ-ыг *de jure* хүлээн зөвшөөрч, дипломат харилцаа тогтоон, Өрнөдийн их гүрнүүдээс анх удаа 1965 онд Улаанбаатар хотод ЭСЯ-аа нээсэн бол 1973 оны 3 дугаар сард анх удаа Засгийн газрын түвшинд худалдааны хэлэлцээрийг байгуулсан юм. Монгол улсын цөмийн зэвсгийн бүсийн санаачилгад Их Британи нь НҮБ-ын Аюулгүйн Зөвлөлийн байнгын гишүүний хувьд бусад гишүүн Франц, АНУ, ОХУ, БНХАУ-тай хамтран баталгаа гаргасан билээ. Их Британи бол Монгол Улсын бэлэн болон хагас боловсруулсан бүтээгдэхүүний экспортын ЕХ-н дахь хамгийн том зах зээл бөгөөд 2010 оны байдлаар тус Холбооны гишүүн орнуудтай хийсэн нийт худалдааны 25 хувь, экспортын 38 хувь нь Их Британид ногдож байна. Монгол Улсаас Их Британид экспортлосон бүтээгдэхүүний 80 хувь нь цэвэршүүлсэн алт, 20 орчим хувь нь самнасан ноолуур болж байна. Британийн хөрөнгө оруулалт Виржини арлуудыг оролцуулаад 273.7 сая ам. доллар, бүртгэгдсэн компанийн тоо 272 хүрч, Монголд оруулсан хөрөнгө оруулалтын жагсаалтын 5 дугаарт орж, ЕХ-ны зөвхөн ТАСИС хөтөлбөрийн шугамаар Монгол Улсад үзүүлсэн тусламжийн 16 орчим хувийг Британийн тусламж эзэлж байв.

2009 оны 10 дугаар сард «Оюу толгой» төслийн хөрөнгө оруулалтын гэрээнд холбогдох талууд гарын үсэг зурсан нь дэлхийд нэр хүндтэй, Лондонд бүртгэлтэй Английн «Rio Tinto» үндэстэн дамнасан группын томоохон шууд хөрөнгө оруулалт орж ирэх боломжтой болов. Төсөл амжилттай хэрэгжсэнээр урьдчилсан тооцоогоор Монгол Улсын ДНБ дөрөв дахин өсч, ядуурлыг бууруулах, ажлын байрыг шинээр буй болгох, нийгмийн бодлогыг хэрэгжүүлэхэд шийдвэрлэх түлхэц болох юм.

Франц нь 1920-иод онд Монголтой соёл, боловсролын талаар нягт харилцаатай байсан Өрнөдийн орнуудын нэг бөгөөд БНМАУ-аас НҮБ-д гишүүнээр элсэхийг хүсч 8 удаа өргөдөл гаргасан 1946-1961 оны хоорондох 15 жилийн түршид НҮБ-ын Аюулгүйн Зөвлөлийн байнгын гишүүн Франц улс л элдэв тайлбар, шалтаг, шалтгаан, ил далд эрх ашиг, болзол тоочилгүй, бусад

гүрний нөлөөнд авталгүй, бие дааж “төлөө” саналаа өгч, 1965 онд БНМАУ-ыг *de jure* хүлээн зөвшөөрч, дипломат харилцаа тогтоон, 1966 онд Их Британий дараа Улаанбаатарт ЭСЯ-аа нээсэн улс билээ.

Ураны хайгуул, олборлолт, цөмийн эрчим хүчний салбарт хамтран ажиллах Европын Холбооны гол түнш бол найрсаг харилцаа, хамтын ажиллагааны гэрээтэй Франц улс мөн. Мэргэжилтнүүдийн урьдчилсан тооцоогоор Монгол Улс 1,6 сая тонн ураны нөөцтэй, үүгээрээ дэлхийн эхний 10-т орж байгаа ажээ. Францын “Areva” компани Дорноговь аймагт 1996 оноос хайгуулын үйл ажиллагаа явуулж, одоо олборлолт эхлэхэд бэлэн болсон байна. 2009 оны 3 дугаар сард Ерөнхий сайдын Францад хийсэн албан ёсны айлчлалын үеэр “Areva” групп хамтын ажиллагааны өнгөрсөн хугацааны ололт, амжилт, туршлагадаа сэтгэл хангалуун байгаагаа онцлоод ураны салбарт Монгол Улстай хамтарсан үйлдвэр байгуулах саналаа илэрхийлжээ. Дорноговь аймагт Франц, Кувейттэй ураны салбарт хамтран ажиллах бололцоо нээгдэв. Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг Цөмийн энергийн газар, “Areva” компанитай цацрага идэвхит ашигт малтмал болон цөмийн энергийг энхийн зорилгоор ашиглах салбарт хамтын ажиллагааны тухай харилцан ойлголцлын санамж бичигт 2009 оны 10 дугаар сард гарын үсэг зурсан нь ойрын таван жилд Монгол улсад 500 сая ам. долларын хөрөнгө оруулалт хийх боломжийг олгож байгаа ажээ. Нүүрснээс шингэн түлш гарган авах зорилтод Францын “Axence” компани үлгэр жишээ үзүүлж байна. Францын Төв банкны Ерөнхийлөгч Кристиан Ноер, 2009 онд Монголд хийсэн айлчлал, 2010 оны 10 дугаар сард Францын Гадаад худалдааны сайд, хатагтай Анн-Мари Идракын айлчлалын үеэр “Цөмийн энергийн салбарт хамтран ажиллах тухай Монгол Улсын Засгийн газар, Франц Улсын Засгийн газар хоорондын Хэлэлдцээр”-т гарын үсэг зурсан нь хоёр талын хамтын ажиллагааг өргөжүүлэхэд нэн чухал түлхэц болов.

Бельгийн Вант улс болон ЕХ-ны дэргэд (Брюссельд) байнгын ЭСЯ-аа нээн ажиллуулахаар Монгол Улсын Засгийн газар 1992 оны 3 дугаар сард шийдвэрлэж, мөн оны 6 дугаар сард ЭСЯ-аа албан ёсоор нээжээ. Бельги нь Герман, Францын дараа гуравт орох импортын түнш юм. Их наймын гишүүн Итали улс Өрнөд Европ дахь Монгол Улсын худалдааны гол түншүүдийн нэг мөн. Үүнтэй нэгэн адил Канад улсыг ч тэмдэглэх хэрэгтэй.

Дэлхийн эдийн засаг даяаршиж, бие биенээсээ улам бүр харилцан хамаарч, олон улсын улс төрийн эдийн засгийн харилцаанд интеграцчлалын үйл явц шийдвэрлэх үүрэгтэй болж, улмаар бүс нутгийн интеграциуд өөр хоорондоо хамтын ажиллагаагаар холбогдож транс-континенталь шинж чанартай болж, үндэсний эдийн засаг дэлхийн зах зээлийн хуулиар зохицуулагдаж, байгалийн баялаг, түүхий эдийн нөөцөө захиран зарцуулах нь нэг улсын эрх мэдэл, хил хязгаараас шалтгаалахгүй, харилцан хамаарал санхүү, эдийн засгийн хямралыг глобаль шинжтэй болгож, байгаль-экологийн гамшиг, цаг уурын өөрчлөлт, глобаль эдийн засагт ноцтой уршиг тарих болсон, сайн засаглал, тогтвортой хөгжил, хамтын аюулгүй байдал ялангуяа хүний аюулгүй байдлын тогтолцоо улам бүр харилцан шүтлэлцээтэй болсон нөхцөлд өргөн уудам нутагтай ч дэлхийн зах зээл, эдийн засгийн төвүүдээс алслагдсан, хүн ам цөөн, зах зээлийн багтаамж жижиг, далайд гарцгүй, дэд бүтэц сул ч транзит улс болох боломтой, байгалийн тодорхой нөөц баялагтай ч үнэ, ханшны хэлбэлзэл нь дэлхийн зах зах зээлээс шууд хамааралтай, харьцангуй унаган байгальтай ч эрс тэрс уур амьсгалтай, хоёр их гүрний хооронд хавчигдсан боловч *Монгол угсаатнаар хүрээлэгдсэн онцлогтой*, эдийн засгийн талаар хараат байдал арилаагүй зэрэг Монгол Улсын

эдийн засгийн эн тэргүүний сул болон харьцангуй давуу талуудыг зөв тооцон Монгол Улсын XXI зууны тогтвортой хөгжил, Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлогыг амжилттай хэрэгжүүлэхэд гадаад хүчин зүйлийг бүрэн дүүрэн ашиглах нэг чухал чиглэл нь Монгол Улсын «гуравдагч хөрш» ЕХ, түүний нөлөө бүхий гишүүн орнуудтай иж бүрэн түншлэлийн түвшинд хамтран ажиллах явдал юм.

Ойрын ирээдүйн томоохон сорилт нь дэлхийн түүхий эдийн зах зээл дээрх Монгол Улсын экспортын гол нэрийн бүтээгдэхүүн зэс, алт, ноолуурын, импортын шатахууны үнийн өөрчлөлт, валютын ханшны хэлбэлзэл, цаг уурын өөрчлөлт, байгалийн гамшиг, уламжлалт бус өвчний цар тахал зэрэг болно. Тиймээс урдчилан сэргийлэх дипломат ажиллагаа (*urgent diplomacy*), хямралын менежмент (*crisis management*) нэн чухал байгаа болно.

«Гуравдагч хөрш»-ийн өндөр технологит суурилсан дэлхийд тэргүүлэгч хөрөнгө оруулалтыг татах үндсэн дээр стратегийн орд газруудыг эдийн засгийн эргэлтэд үе шаттай оруулах, аж үйлдвэрийн цогцолбор парк байгуулах, эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх тухайлан, газрын тос боловсруулах болон зэс хайлуулах үйлдвэр, бага оврын атомын цахилгаан станц барьж байгуулах, био болон нано технологит тулгуурласан эрчимжсэн ХАА-г хөгжүүлэх, экспортын зах зээлийг өргөжүүлэх нь эдийн засгийн дипломат ажиллааны чухал чиглэл мөн.

Энэ нь Монгол улсын үндэсний эрхэм дээд эрх ашиг, аюулгүй байдалд бүрнээ нийцнэ.

Эцэст нь дараах саналуудыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

- Нэмэлт ХЕС-д Монгол улсын экспортын бүтээгдэхүүний чухал боломжит сэргээгдэх нөөц болох **бэлчээрийн малын мах, махан бүтээгдэхүүн хараахан ороогүй байгаа учраас энэ чиглэлд хоёр талын гэрээ, эрхзүйн орчинг бүрдүүлж, Европын зах зээлд байгалийн цэвэр мах, махан бүтээгдэхүүн экспортлох зорилготойгоор ЕХ-ны эрүүл ахуйн норм, стандартыг нэвтрүүлж, шаардлагыг хангах өндөр технологид суурилсан хамтарсан үйлдвэр байгуулах;**
- Улс төр, эдийн засгийн өргөн хүрээтэй асуудлыг өндөр дээд түвшинд хэлэлцдэг Ази-Европын олон талт хамтын ажиллагаа АСЕМ-ийн бүрэн эрхт гишүүн болсоны хувьд Монгол Улс цаашид энэ чиглэлд хамтран ажиллах бодлогоо боловсруулж гаргах;
- Монгол Улсын бараа бүтээгдэхүүн ЕХ-ны гишүүн орнуудад гаалийн татваргүй гарч байгаа нөхцөлд дамжин өнгөрөх тээвэрлэлт, түүний тарифын хөнгөлөлт онцгой чухал ач холбогдолтой учраас нэгэнт нэгдэн орсон Далайд гарцгүй орны далайд гарах, хорио болон эрэг бүхий улсын нутгаар дамжин өнгөрөх, хөнгөлттэй нөхцлөөр тээвэрлэлт гүйцэтгэх эрхийн тухай НҮБ-ын конвенциудыг хэрэгжүүлж, ЮНКТАД-ын ивээл дор 2005 онд эхэлсэн Монгол, ОХУ, БНХАУ гурван талын 7 дахь удаагийн хэлэлцээрийн төслийг эцэслэн байгуулж, Ази-Европыг холбосон газрын гүүр «Транзит Монгол» хөтөлбөрийг түншлэгч талуудтай тохиролцон хэрэгжүүлж эхлэх шаардлагатай эдгээр болно.

ЭШЛЭЛ, ЗҮҮЛТ

1. The World Economic Atlas, From the World Economic Indicators. IMF, Washington D.C., 2010. pp.16-17
2. Европейское право. Под ред. Б.Н. Топоркин. М., 2003, с. 233-235
3. Commission of the European Communities, Communication from the Committee to the Council «Towards a New Asia Strategy», COM(94)374 Final, 13 July 1994
4. Dent, Christopher M., The European Union and East Asia: Geo-economics, Economic Diplomacy and Crisis Management. London, 2009, p. 25
5. Communication from the Commission-Europe and Asia: A Strategic Framework for Enhanced Partnership/*COM/2001/0469 final*/
6. Forum on China-EU Strategic Partnership: China-EU Relations in a Globalized World: Turning Challenges into Opportunities. Beijing, China November 19-20, 2009 'Foreign Affairs Journal' November 2009
7. Дипломатический словарь Т-И, М., 1984, с.154-155
8. Spero Jaon E, Hart Jeffrey A, The Politics of International Economic Relations, *Sixth ed.*, NY., 2003, p.258
9. The EU's GSP scheme, [http://europa.eu.int\(OJL139.2005.6.2\)](http://europa.eu.int/OJL139.2005.6.2)
10. How to work with TASIC. Brussels., 1995, p.5
11. Мишель Фуше. Европейская Республика: Исторические и географические контуры, (пер. С фр. В.П.Серебренникова и Т.Н. Серебренниковой) М., 1999, с. 32
12. Мишель Фуше...с.34
13. Монгол Улсын Үндсэн хууль. УБ., 1992
14. Монгол Улсын Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого. УБ.,2008, 119 дэх тал
15. Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал. УБ., 2010
16. Монгол Улсын Гадаад бодлогын үзэл баримтлал. УБ., 2011
17. БНМАУ-ын УААА 70 жилд /1921-1991/ National Economy of the MPR for 70 years. pp.126-129
18. Уламбаяр Д. Монгол Улс, Өрнө дахин: Харилцаа, хамтын ажиллагаа. УБ., 215-216 дахь тал * Partnership and Cooperation Agreements (PCAs). http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations_with_third_countries/
19. Уламбаяр Д. ...219 дэх тал
20. Монгол Улсын “Гадаад харилцааг эдийн засагжуулах” хөтөлбөр. УБ., 2009
21. Mongolia: Country Strategy Paper. 2002-2003. Commission of the European Union. Brussels., 27.12.2001
22. “Монгол Улс, ЕЭЗХН-ийн Худалдаа, Эдийн Засгийн Хамтын Ажиллагааны Хэлэлцээр” Монгол Улс, Гэрээ, хэлэлцээрийн эмхтгэл. IX Боть. (1990-2001 он) УБ., 2001, 201 дэх тал
23. <http://www.open-government.mn/>
24. Уламбаяр Д. ...230 дахь тал
25. <http://www.open-government.mn/>
26. Уламбаяр Д. ...234-236
27. Статистический Бюллетень. 2011. №1, МУ-ын Гадаадын хөрөнгө оруулалт, Гадаад худалдааны Агентлаг. Мэдээлэл. 2011. №1
28. Мөллер К. “Герман улс Азид, Монгол Улс Европт”- Монгол-Германы Харилцаа:Өнгөрсөн-эдүгээ-хэтийн төлөв. УБ., 2004, 19-20 дахь тал
29. Монгол Улсын Гадаад бодлогын үзэл баримтлал. УБ., 1994